

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra**

Tomo Pilgio,
V kurso, taikomosios jurisprudencijos
studijų šakos studento

Magistro darbas

Asmens teisių ir visuomeninio intereso ribos: nustatymo problematika

Vadovas: Doc. dr. Jaunius Gumbis

Recenzentė: Asist. dr. Rasa Svetikaitė

Vilnius
2020

TURINYS

ĮVADAS	2
1. TEORINĖ PRIEIGA NUSTATANT ASMENS TEISIŲ KAIP ŽMOGAUS TEISIŲ RIBAS	6
1.1. „Teisių“ bendraja prasme sąsaja su žmogaus teisių koncepcija.....	8
1.1.1. Subjektinių teisių tipologija.....	10
1.1.2. Reikalavimų teisė (<i>stricto sensu</i>) ir pareiga	12
1.1.3. Privilegija (laisvė) ir pareiga	14
1.1.4. Teisės kaip tripusė schema	15
1.2. Žmogaus teisių atsiradimą pagrindžiančios teorijos ir jų ribos.....	17
1.2.1. Interesų teorija	18
1.2.2. Moralinio statuso ir valios teorijos.....	20
1.2.3. Probleminiai interesų ir valios teorijų aspektai.....	22
1.3. Perskyra tarp asmens intereso ir žmogaus teisių	24
2. VISUOMENINIO INTERESO KAIP VIEŠOJO INTERESO NUSTATYMO RIBOS	27
2.1. Viešojo intereso apibrėžimo problema	29
2.1.1. Viešojo intereso apibrėžimas pasitelkiant teismų praktiką	30
2.1.2. Viešojo intereso apibrėžimas teisės teorijos pagrindu	33
2.2. Viešojo intereso sampratos ir jų ribos.....	35
2.2.1. Vyraujančiojo intereso samprata.....	36
2.2.2. Bendrųjų interesų samprata	37
2.2.3. Unitarinė samprata	39
3. RIBŲ TARP ŽMOGAUS TEISIŲ IR VIEŠOJO INTERESO NUSTATYMO MODELIO PROBLEMATIKA	42
3.1. Proporcingumo modelio kriterijai.....	42
3.2. Proporcingumo modelio subtelių apžvalga.....	44
3.3. Alternatyvos egzistuojančiam modeliui.....	47
IŠVADOS	50
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	52
SANTRAUKA	58
SUMMARY	59

ĮVADAS

Darbo temos aktualumas. Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – **Konstitucija**) preambulėje yra įtvirtintas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis¹. Įvertinti šių Konstitucijoje įtvirtintų tikslų įgyvendinimo sėkmę galima žvelgiant į žmogaus ir valstybės santykį. Jis šiame darbo kontekste apibrėžiamas per žmogaus teisių ir viešojo intereso pusiausvyrą². Visgi šiuolaikinės teisės diskurse vyraujanti tema yra susijusi ne su viešuoju interesu, o žmogaus teisėmis. Jų plėtra ir aktualumas matomas teisėkūros procese, tarptautinių ir nacionalinių teismų praktikoje. Žiūrint iš teorinės perspektyvos žmogus visada buvo, yra ir bus įvairių teisinių santykių centre³. Mintis apie žmogaus epicentrą teisėje kyla iš seniausių antikos mąstytojų veikalų, kuriuose svarstomi klausimai susiję su žmogaus laime. Žmogus būdamas visuomenine būtybe⁴ susiduria ir su kitų individų interesais. Atrasti pusiausvyrai pasitelkiama valstybės pagalba, kuri yra atsakinga už viešojo intereso gynimą ir visų piliečių gerovę⁵. Todėl žmogaus teisių plėtra dar labiau suaktualino viešojo intereso kategorijos svarbą. Lietuvoje viešojo intereso sąvokos neįtvirtintus norminiame teisės akte viešojo intereso ribas nustato teismai. Balansuodami tarp žmogaus teisių ir viešojo intereso kategorijų teismams aktualu turėti suvokimą apie teorines prieigas nustatant abiejų elementų ribas. Be to, teismo sprendimams yra keliami reikalavimai dėl motyvuoto sprendimo. Atrasti argumentų teismui pagrįsti savo sprendimą nėra paprasta užduotis, nes teisingumo troškimas išskirtinas kiekvienoje visuomenėje. Vėl grįžtame į praeitį: Taliono principas sako – akis už akį, dantis už dantį. Argi tai nėra teisingumo reikalavimas? Kaip pastebi doc. dr. J. Gumbis teisingumą galime įvardinti kaip jausmą⁶. Visgi, ar jausmas negali būti lemiamas racionalaus, aiškaus ir pagrįsto teismo sprendimo? Kas duoda vidines paskatas žmogui manyti, jog su juo buvo pasielgta teisingai? Šios išvalgos duoda pagrindą teigti, jog ten kur yra ribiniai atvejai tarp žmogaus teisių ir viešojo intereso, matoma ir konkuruojančios vertybės. Įtampa tarp asmens teisių ir viešojo intereso nuolatos reikalauja pagrindimo, kodėl vienas sprendimas buvo priimtas vienos šalies naudai, o kitas sprendimas kitos šalies naudai. Svarbu ieškoti teorinių prieigų bandant aiškiai įvardinti kriterijus, kurių pagrindu

---

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

² Pažymėtina, kad nors magistro darbo tema yra „Asmens teisių ir visuomeninio intereso ribos: nustatymo problematika“, naudojamos žmogaus teisių ir viešojo intereso kategorijos.

³ GUMBIS, J. *Teisinis argumentavimas: realistinis požiūris*. Vilnius, 2018, p. 24.

⁴ ARISTOTELIS. *Politika*. Vilnius: margi raštai, 2009.

⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas byloje Nr. 35/03-11/06.

⁶ GUMBIS, J. *Teisinis argumentavimas: realistinis požiūris*, p. 161.

būtų priimami sprendimai, sprendžiant įvairiausias viešojo intereso ir žmogaus teisių bylas *i.e.* ieškant teisingumo.

Tyrimo tikslas. Identifikuoti ir aptarti teorinius pagrindus, apibrėžiančius žmogaus teisių ir viešojo intereso ribas bei jų tarpusavio santykio nustatymo modelio problematiką.

Darbo uždaviniai. Užsibrėžtam tikslui pasiekti yra keliami šie uždaviniai:

- 1) Aptarti subjektinių teisių tipologiją ir atskleisti fundamentalius santykius tarp teisinių santykių elementų: reikalavimų teisių, pareigų, laisvių.
- 2) Išskirti tris žmogaus teisių atsiradimo pagrindų teorijas, parodant jų ribinius atvejus ir problematiką.
- 3) Apžvelgti teorinę prieigą, duodančią pagrindą vertinti, kurie asmenų interesai priskirtini žmogaus teisėms.
- 4) Atskleisti viešojo intereso apibrėžimo problematiką per teismų praktiką ir teisės teoriją.
- 5) Nurodyti ribinius viešojo intereso taikymo atvejus, pasitelkiant skirtingas viešojo intereso sampratas.
- 6) Apžvelgti žmogaus teisių ir viešojo intereso bylose taikomą proporcingumo modelį ir identifikuoti alternatyvas.

Darbo objektas. Siekiant atskleisti magistro darbo temą pirmoje dalyje apžvelgiama šios teorijos: subjektinių teisių tipologija, teisės kaip tripusė schema, slenksčio testas ir žmogaus teisių atsiradimo teorijos: intereso, moralinio statuso ir valios teorijos. Antroje darbo dalyje analizuojama viešojo intereso apibrėžimo problematika per teismų praktiką, taip pat viešojo intereso sampratos: vyraujančio intereso, bendrųjų vertybių ir unitarinė viešojo intereso samprata. Trečioje darbo dalyje identifikuojamas viešojo intereso ir žmogaus teisių nustatymo modelis ir kitos alternatyvios priemonės. Darbe nėra siekiama analizuoti nacionalinių ir tarptautinių teismų praktikos.

Tyrimo metodai. Šiame darbe taikomi konceptualios analizės, sisteminis, lyginamasis istorinis, leksikologinis, loginis metodai:

- 1) Taikant konstruktyvinę analizę nėra siekiama pakeisti nagrinėjamą konceptą, tačiau norima jį išskleisti arba nurodant naujus sąryšius tarp seniau autonomiškais laikytų konceptų, arba parodant, kad jau identifikuoti sąryšiai taip pat galioja ir anksčiau nesusijusiais laikytiems konceptams.
- 2) Reduktyvinė analizė pasitelkta siekiant įvertinti santykį tarp atskirų konkuruojančių sampratų bei galimybę vienus konceptus pakeisti (suredukuoti) į kitus, taip

atveriant galimybę kritiškai vertinti tiek pirminio, tiek pakeisto koncepto aiškinamąją vertę.

- 3) Sisteminiis metodas pasitelkiamas tarptautinius teisės aktus, Konstituciją aiškinti kaip vientisus teisės aktus.
- 4) Lyginamasis istorinis metodas naudojamas atskleisti žmogaus teisių teorijų ir viešojo intereso sampratų atsiradimo priežastis ir sąlygas, siekiant suprasti jų esmę ir paskirtį.
- 5) Leksikologiniu tyrimo metodu remiamasi nustatant vartojamų sąvokų reikšmes.
- 6) Loginis metodas padeda vertinti, aiškinti teisės normų turinį, daryti apibendrinimus, pateikti išvadas.

Darbo originalumas. Autorių rašiusių atskirai žmogaus teisių ir viešojo intereso problematikų srityse iš tiesų yra daug. Šio darbo kontekste kuomet kalbama apie žmogaus teisių ir viešojo intereso nustatymo problematika svarbu išskirti Lietuvių kalba parašytą autorių kolektyvo⁷ monografiją „Viešojo intereso atpažinimo problema Lietuvos teisėje: kriterijai ir prioritetai“. Joje susisteminama nacionalinių teismų praktika, aiškinamas viešojo intereso suvokimas visuomenėje, atliekama teorinė viešojo intereso analizė. Taip pat viešojo intereso sampratos aspektus aptaria Ugnius Trumpulis dvejuose straipsniuose: „Žmogaus individualūs interesai kaip viešojo intereso pagrindas“ ir „Viešojo intereso koncepcijų įvairovė ir jų vertinimas“. Taip pat viešojo intereso kategorijos svarba teisėkūros procese analizuoja Egidijus Kūris „Viešasis interesas: teisėkūra ir konstitucinė jurisprudencija“. Iš lietuvių autorių paminėtina Erikos Leonaitės daktaro disertacija „Proporcingumo principas Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje“ ir Vyganto Malinausko disertacija „Žmogaus teisės ir viešojo intereso pusiausvyros užtikrinimo teoriniai bei metodologiniai aspektai“. Šis magistro darbas išsiskiria užsienio autorių darbų analize ir sisteminiu, kurių pasirinkimas pagrindžiamas prie svarbių šaltinių klausimo⁸. Žmogaus teisių ribų apibrėžimui naudojamos teorijos, kurių analizei Lietuvos teisinėje literatūroje nėra skirta dėmesio. Taip pat atskleidžiami žmogaus teisių, pareigos ir laisvių santykis per išskirtinę subjektinių teisių tipologiją ir įvedamas teisės kaip tripusės schemos konceptas. Šios teorinės priegios suteikia darbui teorinį pagrindą apžvelgiant žmogaus teisių ir viešojo intereso nustatymo problematiką. Viešojo intereso ribų nustatyme pasirinktos sampratos vertinamos atsižvelgiant į vidines paskatas žmonėms apriboti savo asmeninius interesus. Tuo tarpu trečia dalis išsiskiria analitiniu žvilgsniu į galimybes,

---

⁷ Dr. L. Beliūnienės, M. Burnytės, E. Kavoliūnaitės-Ragauskienės, Dr. Egidijus Krivkos, M. Lankausko, Dr. R. Latvelės ir Dr. Ritos Matulionytės.

⁸ Žr. Svarbiausi šaltiniai.

siekiant spręsti egzistuojančio proporcingumo modelio problemas, pasitelkiant alternatyvias priemones.

Svarbiausi šaltiniai. Visus magistro darbe naudotus šaltinius galima surūšiuoti pagal darbo dalis. Pirmoje dalyje ypatingą reikšmę turi Konstitucija, kurioje yra įtvirtintos pagrindinės žmogaus teisės. Taip pat norint parodyti Lietuvos integracija į Vakarų minimi ir tarptautiniai dokumentai kaip Visuotinė žmogaus teisių deklaracija; Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas; Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas; Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Subjektinių teisių tipologija atskleidžiama per W. N. Hohfeld priešingybių ir koreliacijų (arba sąryšių ir santykių) schemą. Tripusė teisių schema atskleidžiama pasitelkiant A. Vaišvilo ir J. Finnis teorinius darbus. Apibrėžti žmogaus teisių ribas naudojamas J. Tasioulas grupavimas, kuris remiasi giliomis teorinėmis ir filosofinėmis įžvalgomis. Be to šis autorius papildo vieną iš teorijų sukurdamas slenksčio testą, leidžiantį atitinkamus interesus priskirti prie žmogaus teisių. Antroje darbo dalyje daugiausiai dėmesio skiriama užsienio autorės V. Held, išskirtai viešojo interesų sampratų klasifikacijai, kuri plačiai naudojama lietuvių autorių darbuose. Taip pat antroje dalyje viešojo intereso analizei naudojama ir naujoji Lietuvių autorių kolektyvo monografija pavadinimu „Viešojo intereso atpažinimo problema Lietuvos teisėje: kriterijai ir prioritetai“ bei V. Malinausko disertacija. Remiamasi įžvalgomis iš A. McHarg apie V. Held klasifikaciją. Trečioje darbo dalyje pasinaudojama Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismo (toliau – **Konstitucinis Teismas**) ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – **EŽTT**) išskirtais viešojo intereso ir žmogaus teisių pusiausvyros kriterijais. Taip pat analizuojama užsienio autoriaus A. Barak „Proportionality: Constitutional Rights and Their Limitations“ knygoje aptartas proporcingumo modelis.

1. TEORINĖ PRIEIGA NUSTATANT ASMENS TEISIŲ KAIP ŽMOGAUS TEISIŲ RIBAS

Žmogaus teisių svarba pastaruoju metu ženkliai išaugo. Teisiniame diskurse plačiai aptariami ir teismų argumentacijoje randami tokie šaltiniai kaip Visuotinė žmogaus teisių deklaracija⁹; Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas¹⁰; Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas¹¹; Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija¹². Be to, šie teisiniai dokumentai yra įtvirtinę visų prie jų prisijungusių valstybių pareigą apsaugoti žmogaus teises ir pagrindines laisves¹³. Tai leidžia daryti išvadą, kad Lietuvoje, kaip ir bet kurioje kitoje demokratinėje valstybėje, ypatingas dėmesys skiriamas žmogaus teisėms.

Dalis aukščiau paminėtų dokumentų pavadinimų identifikuoja, jog žmogaus teisės sukuria prielaidas asmenims pilnavertiškai veikti valstybėje, *i.e.* turėti rinkimų teisę, teisę į švietimą, teisę į sąžiningą atlyginimą. Natūraliai peršasi išvada, jog valstybei užtikrinant šių bei kitų teisių naudojimą, turėsime stipresnę demokratinę valstybę, įgalinančią visų teisių apsaugą ir pilnavertį jų naudojimą. Todėl žmogaus teises esame linkę ne tiek plėsti, bet ginti tas, kurias turime. Valstybėje šią funkciją atlieka teisėsaugos institucijos, nevyriausybinės organizacijos, skatinamas ir pačių piliečių aktyvumas¹⁴. Visgi apžvalgininkai pastebi, kad Lietuva neturi nepriklausomos pilietinės žmogaus teisių stebėsenos tradicijos pagrįstos aktyviu piliečiu įsijungimu¹⁵. Būtinybė jas kurti padidėjo įstojus į Europos Sąjungą.

Šiame kontekste svarbu paminėti Kopenhagos kriterijus, kurie yra privalomi valstybėms, siekiančioms tapti Europos Sąjungos dalimi¹⁶. Pačių kriterijų atsiradimas siejamas su Europos Sąjungos planais plėstis į Rytų Europos šalis, tarp jų ir Lietuvą. Šiame darbe nėra siekiama atskleisti kuo remiantis buvo kuriami atitinkami Kopenhagos kriterijai, bet egzistuojantis faktas, jog pagarba žmogaus teisėms buvo vienas iš reikalavimų, valstybei siekiant prisijungti prie Europos Sąjungos, yra reikšmingas argumentas parodyti

⁹ 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 68-2497.

¹⁰ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*, 2002-08-02, Nr. 77-3288.

¹¹ Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas. *Valstybės žinios*, 2002-08-02, Nr. 77-3290.

¹² 1950m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995-05-16, Nr. 40-987.

¹³ Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie Tarptautinės Žmogaus Teisių Chartijos dokumentų. *Lietuvos aidas*, 1991-03-14, Nr. 52-0.

¹⁴ Lietuvos žmogaus teisių centras. *Žmogaus teisių samprata* [interaktyvus, žiūrėta 2020 balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <<https://manoteises.lt/enciklopedija/zmogaus-teisiu-samprata/>>.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ Europos Sąjungos sutarties ir sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. *Oficialus leidinys*, 2008, Nr. 115-1.

žmogaus teisių svarbą moderniosios Vakarų Europos laikais. Reikalavimas gerbti žmogaus teises kyla iš politinių kriterijų kategorijos, o be pagarbos žmogaus teisėms politiniai kriterijai apima reikalavimą dėl institucinio stabilumo ir demokratinės bei teisinės valstybės tvarkos. Visi kiti kriterijai yra susiję su ekonominiais ir teisės suderinamumo reikalavimais.

Aktyvią vakarų Europos orientaciją į žmogaus teises parodo ne tik Europos Sąjungos keliami reikalavimai valstybėms norinčioms tapti narėmis, bet ir kitų tarptautinių teismų sistemų egzistavimas. Užtenka atkreipti dėmesį į tai, kad jau virš 60 metų veikia EŽTT, skirtas ginti žmogaus teises ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu lygmeniu¹⁷. Taikant Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas EŽTT įgyvendina savo uždavinį užtikrinti, kad valstybės gerbtų minėtoje konvencijoje įtvirtintas teises ir garantijas.

Ne ką mažiau svarbus kontekstas, siekiant parodyti žmogaus teisių svarbą yra matomas ir politinės filosofijos autorių darbuose. Liberaliosios demokratijos epochoje, pagrindine žmonių bendro susitarimo forma Europoje pripažįstama Konstitucija. Šios formos apraiškas galime išvelgti ir XVI a. moderniosios politinės filosofijos krypties atstovo T. Hobbes darbuose, kuriuose naudojama „socialinės sutarties“ sąvoka. Ja apibūdinama individų bendru sutarimu patvirtinta tikrovė, kurios nebegalima paneigti individualia valia. Būtent šio susitarimo kitaip vadinamo „pilietiškumo kodeksu“, įsisavinimas veda kiekvieną asmenį į politinę socializaciją, kurioje egzistuoja sutartinė gėrių hierarchija¹⁸. T. Hobbes politinę tikrovę kildina iš to, ką žmonės yra pažinę ir dėl ko yra susitarę. Svarbą valstybės piliečių susitarimui duoda ir Vilniaus universiteto teisės mokslų docentas dr. Vaidotas Vaičaitis. Savo konstitucinės teisės teorijoje žmogaus teisės priskiriamos prie tokių svarbių vertybių kaip demokratija ir teisės viršenybė¹⁹. Piliečiai, besinaudojantys žmogaus teisėmis yra vieni iš suverenios Lietuvos valstybės dedamųjų dalių²⁰. Būtent todėl piliečių individualių teisių apsauga turi išskirtinę vietą valstybės gyvavime.

Pagrindine žmogaus teisės galime rasti įtvirtintas Konstitucijoje. Joje žmogaus teisės reglamentuojamos II skirsnyje „Žmogus ir valstybė“, III skirsnyje „Visuomenė ir valstybė“ ir IV skirsnyje „Tautos ūkis ir darbas“²¹. Vis dėlto, Konstitucijoje galiojančios teisės, gali būti interpretuojamos ir jų įgyvendinimas kontroliuojamas specialiųjų teismų. Lietuvoje šią

¹⁷ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Žin.*, 1995, Nr. 40-987, 19 str.

¹⁸ NAVICKAS, A. *Prigimtinis įstatymas ir prigimtines teisės: nuo Tomo Akviničio iki Thomaso Hobbeso*. Vilnius: Problemos, 2005. Prieiga per internetą: <<http://www.vu.lt/leidyba/lt/component/k2/item/4090-prigimtinis-istatymas-irprigimtines-teises-nuo-tomo-akviničio-iki-thomaso-hobbeso>>.

¹⁹ VAIČAITIS, V. *Suvereniteto samprata ir 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012, p. 111.

²⁰ BARAK, A. *Judge in a Democracy*. Princeton University Press, 2006, p. 23.

²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

funkciją atlieka Konstitucinis Teismas, kuris remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 105 straipsniu be visa ko atlieka Seimo priimtų aktų kontrolę²². Taip pat žmogaus teises giname ir bendrosios bei specialiosios kompetencijų teismuose. Tokiu būdu žmogaus teisių pokyčiui didelę įtaką daro Lietuvos Respublikoje veikiančys teismai.

Kaip matoma nacionalinės ir tarptautinės teisės kontekste, žmogaus teisės būdamos vienu svarbiausiu modernios teisinės visuomenės kategorijų, reikalauja detalesnio jų pačių analizavimo. Todėl toliau bus pasitelkiama žmogaus teisių sampratos analizė per „teisių“ bendrąją prasme analizę. Šiam tikslui bus naudojama subjektyvių teisių tipologijos analizė, sukurta W. J. Hohfeld. Pasirinktas būtent šis teisės teoretiko modelis, nes atskleidžiami fundamentalūs ryšiai egzistuojantys tarp teisių, pareigų ir laisvių.

1.1. „Teisių“ bendrąją prasme sąsaja su žmogaus teisių koncepcija

Vieną detaliausių ir moksliskai pagrįstą „teisių“ bendrąją prasme analizę yra padarę pozityvistinės teisės mokyklos atstovai. Todėl kalbėdami apie teises, neišvengiamai turime trumpai aptarti ir šios mokyklos atstovų išskiriamą vieną pagrindinių teisės savybių – hierarchinę normų sistemą, o šiuo atveju konkrečiai – normą. Visų pirma, dažnai naudojami žodžiai „normatyvumas“ arba „norminis teisės aktas“ yra neatsiejami nuo žodžio „norma“. Pastarasis terminas pradėtas naudoti senovės Graikijoje tokių garsių filosofų darbuose kaip Platono paskutiniajame išlikusiame dialoge „The Law“²³. Dialogo pradžioje iškeliamas retorinis klausimas, kas atsakingas už civilizacijos įstatymų įsteigimą. Kaip paaiškėja pokalbio metu, Kretos karalius Minas, kas devynis metus atlieką piligrimystę iš Knoso į Zeuso urvą tam, kad gautų nurodymus iš dievų. Taigi karalių išleisti įsakymai taip pat tapdavo pozityvistine teise - nomós (gr. νομός). Šią teisę T. Hobbes ir teisinio pozityvizmo atstovas J. Austin linkę sieti su suvereno išleista teisės aktais, kurių privalomumą jis pats ir užtikrindavo savo autoritetingais paliepimais. Iš kitos pusės, tai galime vadinti ir normatyvumu, nurodantį į tai, kas „turi būti“. Taip teisinio pozityvizmo atstovai parodo teisės galiojimo šaltinį esant suverena, nekeliant klausimų apie teisės egzistavimo priklausomumą nuo moralės²⁴.

Plačiau pozityvistinę teisę aiškino Tomas Akvinitis išskirdamas du skirtingus pagrindus iš ko ši kyla. Pirmasis pagrindas yra žmonių kuriami įstatymai (lot. *lex humana*)

---

²² *Ibid*, 105 str.

²³ PLATONAS. *The Law* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://www.iep.utm.edu/pla-laws/>>.

²⁴ AUSTIN, J. *The Province of Jurisprudence Determined*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995, p. 157.

naudojami atlikti auklėjimo funkciją, padedančią žmones atitraukti nuo netinkamų poelgių, siekiant visų gerovės. Tuo tarpu antrasis pagrindas yra siejamas su dieviškąją pozityviąja teise (lot. *lex divina*), kuri paskelbta Šventajame Rašte²⁵. Taigi jaučiamas stiprus skirtumas tarp teisinio pozityvizmo teoretikų, kurie sugretino šiuos du Tomo Akviniečio išskirtus pagrindus taip patys sukurdami suvereną, duodantį atitinkamus draudimus ar leidimus. Galima teigti, kad teisinio pozityvizmo teoretikų darbuose vengiama teisei priskirti vertinamuosius kriterijus kaip teisingumas ir vertingumas.

Vertinamųjų kriterijų buvimas nesukelia problemų aptarti teisės normos koncepcijos, leidžiančios pažiūrėti į teisių ir pareigos sąsają. Pagrindinę normos idėją ir jos priežiūrą įgyvendinančią instituciją – Konstitucinį Teismą anot E. Kūrio „išranda“ Hansas Kelzenas²⁶. Knygoje „Grynoji teisės teorija“ H. Kelzenas pabrėžia, kad „specifinė teisinė akto prasmė kildinama iš „normos“, kurios turinys šį aktą nurodo“²⁷. Kurdamas tam tikrą teisės normų hierarchiją suformuojamas bendras principas, kad žemesnės normos kyla iš aukštesnių. Apie šį teisės normų išskirtinumą rašė ir kitas garsus „švelniojo“ teisinio pozityvizmo atstovas H. L. A. Hart. Remiantis dr. V. Vaičiūčio mokslinio straipsnio „Teisės normatyvumas ir Konstitucinio Teismo kompetencija“ įžvalgomis, pažymėtina tai, jog H. L. A. Hart yra išskyręs „pirmines normas, nustatančias pareigas (ir teises), bei antrines (galėtume sakyti, „procesines“) normas, suteikiančias galias viešosioms institucijoms“²⁸. Taip įprasta „normos“ terminą sieti su visuotinumu bei valdžios nustatyta pozityviąja teise. Visgi šita analizė kartu duoda ir pirmines įžvalgas apie tai, kokių pagrindų teisių ir pareigų subjektas yra įpareigojamas atlikti atitinkamus veiksmus. Griežtojo teisinio pozityvizmo atstovai tai linkę sieti su suvereno išleistais nurodymais, kurių vykdymas grindžiamas sankcija. Tuo tarpu nuosakesni yra teisinio pozityvizmo atstovai kaip L. A. Hart. Teisės supratimui *per se*, esminę reikšmę turi žmogaus vidinių prižasčių paklusti teisės normai identifikavimas. Vidinės žmonių paskatos laikytis ne tik norminių teisės aktų, bet ir apriboti savo teises dėl kitų visuomenės narių bendro gėrio bus apžvelgtos vėliau²⁹.

---

²⁵ BAUBLYS, L. *Teisės teorijos įvadas*, 4 skyrius. Vilnius: Leidykla MES, 2012, p. 101-106.

²⁶ KŪRIS, E. *Grynoji teisės teorija, teisės sistema ir vertybės: normatyvizmo paradigmos iššūkis*. In Kelsen H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 18.

²⁷ KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 45.

²⁸ VAIČAITIS, V. *Teisės normatyvumas ir Konstitucinio Teismo kompetencija*. *Teisė*, ISSN 1392–1274, 2012.

²⁹ Žr. 1.2 skyrius.

1.1.1. Subjektinių teisių tipologija

Būtent šioje darbo dalyje norima atkreipti išskirtinį dėmesį į teisėje egzistuojančią koreliaciją tarp teisių ir pareigų bei ją išplėtoti. Kaip galima matyti iš pateiktos trumpos pozityvistinės teisės mokyklos atstovų analizės, pirminės normos atitinkamai turi nustatyti ne tik teises, bet ir pareigas. Lietuviškame teisės teoretikų diskurse verta paminėti A. Vaišvilos darbus. Pastarasis bendriausia prasme kalbėdamas apie teisę, apibūdina ją kaip subjektinių teisių ir pareigų vienovę³⁰. Konceptija naudojama A. Vaišvilos bus naudojama greta, kadangi magistro darbu siekiama aptarti dar Lietuvoje nenagrinėtus teisės teoretikų darbus. Todėl tik vėlesnėse darbo dalyse bus pasitelktos ir kitos A. Vaišvilos darbuose išreikštos idėjos.

Teisių ir pareigų sąsaja plačiai aptarta šiuolaikinio pozityvistinės teisės teoretiko W. N. Hohfeld darbuose. Juose atskleidžiami fundamentalūs ryšiai egzistuojantys tarp teisių, pareigų ir laisvių. Neapsiribojama teisių ir pareigų santykio dvipusiškumu. Taip pat šio autoriaus analizei Lietuvos teisiniame diskurse skirta mažai dėmesio. Atliekant autoriaus darbų analizę bus pasitelkti ir kiti teisės mokslo atstovų pastebėjimai bei Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – **Civilinis kodeksas**) normos.

Pati W. N. Hohfeld subjektinių teisių tipologija aprašyta XX a. pradžioje straipsnyje „Some Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning“³¹. Vienas iš pagrindinių straipsniui keliamų tikslų yra „pabrėžti dažnai pamirštamus sunkumus, kurie gali padėti suprasti ir spręsti kasdienes praktines teisės problemas“³². Kaip sunkumas, arba kitaip sakant, klaida yra suvesti ir spręsti visas sudėtingiausias teises problemas pasitelkiant elementarų teisių ir pareigų sąryšio pavyzdį tarp asmenų³³. Tačiau tokia prieiga taip pat nepašalina daugelio kitų neapibrėžtumų egzistuojančių teisėje, tuo labiau, kad teisių ir pareigų santykio kompleksas savaime autoriaus įvardijamas kaip *sui generis*³⁴.

Todėl, prasminga šį išskirtinį teisinį santykį, egzistuojantį tarp teisių ir pareigų suredukuoti į schemą, išvengiant atskiro kiekvienos sąvokos apibrėžimo. Taip padaroma per „teisių“ bendrąja prasme suvedimą į priešingybių ir koreliacijų (arba sąryšių ir santykių) schemą. Ši leidžia kiekvieną joje esančią sąvoką taikyti konkrečiais atvejais taip

---

³⁰ VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius : Justitia, 2000, p. 95.

³¹ HOHFELD, W. N. *Some Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning*. New Haven: Yale University Press, 1919.

³² *Ibid* p. 17.

³³ HOHFELD, W. N. *Some Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning*, p. 28.

³⁴ Griežtai pagrindiniai teisiniai santykiai yra *sui generis*; taigi yra taip, kad bandymai oficialiai apibrėžti teisinius santykius yra nepatenkinami, o gal ir visiškai nenaudingi. Vartojimo reikšmė - Lotynų kalba, naudojama apibūdinti teises formas, egzistuojančias už tipinių teisės ribų, i.e. tai, kas yra unikalu ar kitokio.

parodant jų apimtį³⁵. W. N. Hohfeld sukurtą schemą bandė susisteminti kiti teisės mokslų atstovai, o šiuo konkrečiu darbo atveju pasitelkiamas prigimtinės teisės atstovo J. Finnis komentaras apie W. N. Hohfeld sąryšių ir santykių schemą, pagal kurią išskiriami šie pagrindiniai aspektai:

- 1) visi teisių aiškinimai ar tvirtinimai apie teises gali būti suvesti į vieno ar kelių tokių keturių „Hohfeldo teisių“ derinį: a) reikalavimų teisę (Hohfeldo pavadinta *stricto sensu* teise), b) „laisvę“ (Hohfeldo pavadinta „privilegija“), c) „galia“ ir d) „neliečiamumą“;
- 2) siekti įrodyti „Hohfeldo teises“, reiškia siekti įrodyti trijų sąvokų, susijusių su vienu asmeniu, su vieno veiksmo aprašymu ir su vienu kitu asmeniu, sąryšį³⁶.

J. Finnis apibendrinimai įgauna prasmę peržvelgus W. N. Hohfeld pasiūlytą schemą. Deja, autoriaus darbai nėra išversti į lietuvių kalbą, todėl bus pasitelktas Vytauto Didžiojo universiteto teisės fakulteto dėstytojo dr. V. Malinausko pasiūlytas vertimas³⁷:

1 lentelė. W. N. Hohfeld subjektinių teisių tipologijos schema

Payzdžio nr.	i)	ii)	iii)	iv)
Teisinės priešybės {	[Reikalavimų] teisės	Privilegija	Galia	Imunitetas
	[Reikalavimo] teisių nebuvimas	Pareiga	Negalia	Prievolė
Teisinės koreliacijos {	[Reikalavimo] teisė	Privilegija	Galia	Imunitetas
	Pareiga	[Reikalavimo] teisės nebuvimas	Prievolė	Negalia

³⁵ HOHFELD, W. N. *Some Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning*. p. 30.

³⁶ FINNIS, J. *Prigimtinis įstatymas ir prigimtinės teisės*. Vilnius: Aidai, 2014, p. 267.

³⁷ MALINAUSKAS, V. *Žmogaus teisės ir viešojo intereso pusiausvyros užtikrinimo teoriniai bei metodologiniai aspektai*: daktaro disertacija. Socialinių mokslų sritis, teisė (01 S). Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2018, p. 31.

Kaip matoma iš pateiktos schemos, joje išskiriamos teisinės priešybės ir koreliacijos. Toks suskirstymas vėlesnėje analizėje leidžia parodyti kiekvieno elemento individualią taikymo sritį, pagrinde orientuojantis į i) ir ii) grafas. Ši teisiniu santykių schema kitais žodžiais parodo santykius ir sąryšius tarp skirtingų elementų. J. Finnis pasitelkia elementarius pavyzdžius, siekiant apibūdinti elementų santykius tarpusavyje³⁸:

- 1) A turi reikalavimų teisę, kad B darytų α , jei ir tik jei B turi pareigą A dėl α .
- 2) B turi laisvę (A atžvilgiu) atlikti α , jei ir tik jei A neturi reikalavimų teisės, kad B atliktų α . B turi laisvę (A atžvilgiu) neatlikti α , jei ir tik jei A neturi reikalavimų teisės, kad B atliktų α .
- 3) A turi galią (B atžvilgiu) dėl α , jei ir tik jei B turi prievolę užimti savo teisėtą padėtį, kuri susidarė dėl to, kad A atliko α .
- 4) B turi neliečiamumą (A atlikto α atžvilgiu), jei ir tik jei A neturi galios (t. y. negalintis) pakeisti B teisėtą padėtį, atlikdamas α ³⁹.

Aiškindamas šiuos pavyzdžius J. Finnis juos suskirsto į dvi grupes. Pirmieji du aprašymai referuoja į veiksmus, kurie gali būti tiek teisiniai, tiek užeinantys už teisės ribų, *i.e.* nepriklausančius nuo jų poveikio teisiniams sąryšiams⁴⁰. Paskutiniai du orientuoti į grynai teisinius veiksmus.

Tolimesnis autoriaus schemos analizavimas šio magistrinio darbo apimtyje svarbus ieškant sąsajos su žmogaus teisėmis ir viešuoju interesu. Taigi būtina išsiaiškinti pirmųjų dviejų sąryšių – reikalavimų teisių (*stricto sensu*) ir pareigų; bei privilegijų (laisvių) ir pareigų įtaka žmogaus teisių ir viešojo intereso nustatymo problematikoje. Siekiama parodyti, kad tarp teisių (*stricto sensu*) ir laisvių yra fundamentalus sąryšis, kuris veikia proporcingai atitinkamus elementus nurodytus W. N. Hohfeld teisinių santykių schemoje.

1.1.2. Reikalavimų teisė (*stricto sensu*) ir pareiga

Kuomet beatodairiškai naudojamosi žodžiu „teisė“, jo apimtis suvienodinama su tokiais teisiniais terminais kaip privilegija, galia ar imunitetas, nors dažniausiai „teisės“ bendrąja prasme yra siejamos su tokiomis aiškiomis kategorijomis kaip nuosavybė⁴¹. Kaip viena iš būdų apibūdinti „teises“ straipsnio autorius nurodo „žodis „teisės“ yra bendrinis, įprastas, apima viską, ko gali būti teisėtai reikalaujama“. Visgi, vadovaujantis W. N. Hohfeld

³⁸ „A“ ir „B“ šiuo atveju egzistuoja kaip atskiri subjektai. „ α “ reiškia tam tikrą veiksmą.

³⁹ FINNIS, J. *Prigimtinis įstatymas ir prigimtinės teisės*, p. 267.

⁴⁰ *Ibid*, p. 268.

⁴¹ *Ibid*, p. 30.

schemoje išskirtomis „teisėmis“ galima išskirti: reikalavimų teisę (*stricto sensu*) prasme, teisę kaip privilegiją (laisvė), teisę kaip galią arba teisę kaip imunitetą. Visos šios sąvokos turi būti naudojamos, pakeisdamos abstraktų, dažnai ne pagal prasmę naudojamą žodį „teisė“.

Kyla probleminis klausimas, kaip surasti konceptualią reikalavimų teisės (*stricto sensu*) sąvokos ribą, leidžiančią ją išlaisvinti nuo per daug plataus naudojimo? Būdamas šiuolaikinio teisinio pozityvizmo atstovu W. N. Hohfeld pasitelkia mokslinį paaiškinimą, siedamas teises su pareigomis. Kaip teigiama, užuomina slypi pačioje reikalavimų teisių koreliacijoje su pareiga. Neabejotina, jog žodį „teisės“ įpratę vartoti teisininkai kartu galvoja apie „pareigą“ kaip nekintamą „teisės“ dalį⁴². Apibendrintas pareigos apibrėžimas nurodo į aktyvius ir pasyviuos veiksmus, kuriuos privaloma atlikti. Todėl straipsnio autorius siedamas reikalavimo teises su pareiga jas vadina reikalavimų teise (*stricto sensu*) prasme.

Kiti teisinio pozityvizmo atstovai yra linkę ieškoti ne koreliacijos, bet teisių ir pareigų dualizmo. H. L. A. Hart teisių egzistavimo sąlygą nurodo į tai, jog kitas asmuo turi turėti pareigą atlikti tam tikrą veiksmą ar susilaikyti nuo jo⁴³. Dar kardinalesnį požiūrį į pareigos svarbą teisėje parodo ir M. Krameris, kuris teises kildina iš teisinės pareigos buvimo⁴⁴. Tuo tarpu W. N. Hohfeld pateikta schema iliustruoja visus šiuos teiginius parodydama, kad negali egzistuoti teisė be koreliuojančios pareigos ir atvirkščiai.

Teisės ir pareigos sąsaja randama daugelyje Lietuvos Respublikos teisės aktų. Pasitelkiant sisteminę Civilinio kodekso 6 knygoje esančias normų analizę matoma, kad kreditoriai turi reikalavimo teisę į skolininką tuomet, kai egzistuoja skolininkų pareiga atlikti tam tikrą veiksmą. Pačiam pirmajame CK 6 knygos straipsnyje įvedama prievolės samprata⁴⁵. Prievolė apibūdinama kaip „teisinis santykis, kurio viena šalis (skolininkas) privalo atlikti kitos šalies (kreditoriaus) naudai tam tikrą veiksmą arba susilaikyti nuo tam tikro veiksmo, o kreditorius turi teisę reikalauti iš skolininko, kad šis įvykdytų savo pareigą“⁴⁶. Galime daryti pagrįsta išvadą, kad vykdant reikalavimų teisių plėtimą, negalima neplėsti ir kartu susijusių koreliuojančių individų pareigų.

---

⁴² HOHFELD, W. N. *Some Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning*, p. 28.

⁴³ HART, H. L. A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997, p. 35.

⁴⁴ KRAMER, M. H. *Rights Without Trimmings*. In KRAMER, M. H. et. al. *Debate over Rights Philosophical Enquiries*. Oxford: Oxford University Press, 1998, p. 9.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340, 6.1 str.

⁴⁶ *Ibid.*

1.1.3. Privilegija (laisvė) ir pareiga

Išlaikant pareigos aktualumą W. N. Hohfeld schemoje apžvelkime antrojo sąryšio, egzistuojančio tarp privilegijų (laisvių) ir pareigų santykio svarbą, nustatant pusiausvyrą tarp žmogaus teisių ir viešojo intereso. Nors privilegijos koreliuoja su pareiga lygiai taip pat kaip reikalavimų teisės (*stricto sensu*), bet Hohfeld siekia parodyti jų skirtumą tarpusavyje.

Kaip minėta anksčiau, teisininkai yra linkę sieti pareigą su koreliuojančia reikalavimo teise. Kyla klausimas koks kitas vardiklis galėtų išskirti privilegiją nuo reikalavimų teisės? Anksčiau naudotas J. Finnis sąryšis gali padėti atskleisti skirtumą. Dar kartą prisiminkime kaip Finnis aprašo Hohfeld teisinių santykių schemą reikalavimo teisių ir laisvių kontekste:

- 1) A turi reikalavimų teisę, kad B darytų α , jei ir tik jei B turi pareigą A dėl α .
- 2) B turi laisvę (A atžvilgiu) atlikti α , jei ir tik jei A neturi reikalavimų teisės, kad B atliktų α . B turi laisvę (A atžvilgiu) neatlikti α , jei ir tik jei A neturi reikalavimų teisės, kad B atliktų α .

Aiškindamas šį skirtumą tarp laisvės ir reikalavimo teisių W. N. Hohfeld nurodo, kad papildomas įrodymas parodantis skirtumą tarp šių dviejų yra faktas, kad privilegijos (laisvės) atveju, priešingas individas neturi reikalavimų teisės. Šiuo atveju aiškiai parodoma, kad laisvė koreliuoja su reikalavimų teisės neturėjimu kitam teisinio santykio subjektui. Atsižvelgiant į iki šiol naudojamus svarstymus, akivaizdu, kad yra labai svarbu išlaikyti skirtingą reikalavimų teisių ir privilegijos sampratą. Taip pat, ne ką mažiau akivaizdu, kad turėtų būti atskiras terminas, nurodantis laisvių ir pareigų santykį⁴⁷.

Nurodžius skirtumą tarp dviejų santykių išryškėja esminis bruožas teigiantis, kad pareiga koreliuoja ne tik su reikalavimų teisėmis, bet ir privilegijomis (laisvėmis). Kadangi privilegijos koreliuoja su reikalavimų teisių nebuvimu, lygiai taip pat egzistuoja ir priešybė tarp privilegijos bei pareigos⁴⁸. Šie W. N. Hohfeld nurodyti reikalavimų teisių, laisvių bei pareigų santykiai parodo, jog teisių plėtros neišvengiama pasekmė yra koreliuojančių laisvių siaurėjimas. Ir atvirkščiai – laisvių plėtra neišvengiamai yra susijusi su pareigų mažėjimu, kas neišvengiamai veda prie reikalavimo teisės siaurėjimo⁴⁹.

Siekiant parodyti šių santykių sąsają galima pasitelkti Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsnyje įtvirtintą nuosavybės teisės absoliutumą. Tuo labiau, kad pats W. N. Hohfeld išskiria nuosavybės tematiką kaip teisininkams ir plačiai visuomenei aiškiai

⁴⁷ HOHFELD, W. N. *Some Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning*, p. 33.

⁴⁸ Žr. į 1 lentelę.

⁴⁹ MALINAUSKAS, V. *Žmogaus teisės ir viešojo intereso <...>*, p. 32.

suprantamą kategoriją kuomet kalbame apie „teises“ bendrąja prasme. Valstybė yra įpareigota laiduoti nuosavybės teisės absoliutų neliečiamumą ir apsaugą įstatymais. Tačiau kaip nurodo Civilinio kodekso ketvirtos knygos 4.37 straipsnyje apibrėžta nuosavybės teisė turi tam tikras ribas „Nuosavybės teisė – tai teisė savo nuožiūra, nepažeidžiant įstatymų ir kitų asmenų teisių ir interesų, valdyti, naudoti nuosavybės teisės objektą ir juo disponuoti“⁵⁰. Išskiriami du pagrindai riboti nuosavybę – įstatymas ir kito asmens teisės ir interesai. Galima surasti daug skirtingų atvejų kuomet nuosavybės teisė būtų apribota, siekiant suteikti žmonėms judėjimo laisvę. Pavyzdžiui valstybės saugomos teritorijos galėtų būti absoliučiai ribojančios piliečių įėjimą į saugomas zonas, taip išplečiant nuosavybės teisę. Arba valstybė gali riboti savo nuosavybės teisę ir leisti judėti piliečiams atitinkamoje dalyje saugomos zonos. Pirmuoju atveju judėjimo laisvė visiškai apribota, o antruoju pašalinių žmonių judėjimo laisvė kur kas platesnė.

Suprantama ir tai, kad teisių plėtimas tam tikrais atvejais gali prisidėti ir prie laisvės veikti tam tikru būdu sustiprinimo ir apsaugos. Geras to pavyzdys yra daiktinės teisės institutų – servituto nustatymas. Servituto nustatymas yra susijęs su dviem subjektais: viešpataujančio daikto savininku ir tarnaujančio daikto savininku. Šiuo atveju judėjimo laisvė gali būti apsaugota servitutą nustatant administraciniu aktu⁵¹. Iš tiesų tai tik išpildo ir W. N. Hohfeld schemeje minimą koreliaciją tarp teisės ir laisvės, kadangi tarnaujančio daikto savininkui yra apribojama teisė į nuosavybę įstatyminiu pagrindu. Tuo tarpu judėjimo laisve besinaudojantys piliečiai neturi atitinkamos pareigos.

Taigi judėjimo laisvės išplėtimas yra įmanomas susiaurinant atitinkamą valstybės teisę į nuosavybę ir priešingai, nuosavybės teisės išplėtimas susiaurina judėjimo laisvę. Kaip galima matyti, nagrinėjant W. N. Hohfeld subjektinių teisių tipologijos analize, galima atrasti žmogaus teisių, pareigų ir laisvių sąsajas tarpusavyje, kuri nurodo egzistuojant vidinį šių kategorijų ribotumą.

1.1.4. Teisės kaip tripusė schema

Akivaizdu, kokią svarbią įtaką turi reikalavimų teisių, laisvių ir pareigos santykis. Kaip nurodo J. Finnis, W. N. Hohfeld teorijos tikslas neapsiribojo vien tik terminų aiškinimu ir santykių parodymu, o yra esminis būdas siekiant aprašyti visus teisės sąvokos vartosenos atvejus „be liekanos“⁵². Šiam tikslui pasiekti naudojama tripusė teisių schema, susiejanti

⁵⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Ketvirtoji knyga, 4.37 str.

⁵¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Ketvirtoji knyga, 4.124 str. 1 d.

⁵² FINNIS, J. *Prigimtinis įstatymas ir prigimtinės teisės*, p. 267.

du asmenis ir tam tikro pobūdžio veiksmą arba objektą. Tuo tarpu iki šiol darbe vartojamas santykis tarp teisės turėtojo ir objekto buvo vadinamas dvipusiu santykiu.

Kaip buvo matoma iš anksčiau pateiktų Civilinio kodekso ir Konstitucijos pavyzdžių, teisė pateikia kompleksiškas problemas, kuomet privalu naudoti ne tik vieną iš W. N. Hohfeld apibūdintų „teisių“ bendrąja prasme. J. Finnis pastebi, kad teisininkai vengdami painumo suredukuoja kompleksiškus atvejus, apsiriboja tik vienu sąryšiu iš W. N. Hohfeld schemas. Tarkim kalbant apie teisę į teisingą teismą arba teisę į nuosavybę, dažniausiai esam linę pastebėti asmenis turinčius teises ir patį objektą, į kurį yra nukreipta ši teisė⁵³. Tačiau pinigine reikalavimo teisė gauti tam tikrą sumą pinigų apima ir teisę atsisakyti šios teisės, perleisti ją kitam asmeniui. Tai taip pat yra dalis teisės į nuosavybę⁵⁴.

Norminiuose teisės aktuose toks platus apibrėžimas būtų neproporcingas ir todėl apibrėžiant teises patogiau likti prie dvipusio teisių modelio. Tačiau žvelgiant iš teisės teorijos perspektyvos galima atrasti įdomių įžvalgų. Visgi, dvipusis teisių modelio naudojimas gali nepastebėti poros esminių dalykų, svarbių šio magistro darbo kontekste. Jokiū būdu tai nepaneigia W. N. Hohfeld schemoje ir A. Vaišvilos išryškinto santykio tarp dviejų subjektų⁵⁵. Jie kaip tik lieka reikšminga priemone siekiant nagrinėti teisių turinį ir jų ribas.

J. Finnis pateikia būdą ir kriterijus, kurias remiantis dvipusę teisių sąvoka, redukuojama į anksčiau minėtą tripusę sąvoką⁵⁶. Toks vertimas apima šiuos reikalavimus:

- 1) nustatyti pareigų turėtojus, kurie privalo atsižvelgti į A teises ar jas įgyvendinti;
- 2) nustatyti pareigos turinį, išreikštą savitomis veiksmą apibrėžiančiomis sąvokomis, įskaitant laiką ir kitas aplinkybes ir pareigos taikymo sąlygas;
- 3) pateikti kitus su A susijusia teisę turimus reikalavimų teisės turėtojus (W. N. Hohfeld reikalavimų teisės prasme);
- 4) nurodyti sąlygas, kurioms susiklosčius, reikalavimų teisės turėtojas praranda savąją reikalavimų teisę, įskaitant sąlygas (jeigu tokios yra), kurioms esant, jis gali atsisakyti tiesiogiai su jomis susijusių pareigų;
- 5) nurodyti reikalavimų teisės turėtojo A reikalavimų teises, galias ir laisves konkrečios pareigos neįvykdomais atvejais; ir pirmiausia teisių turėtojo laisves, įskaitant tų laisvių ribų patikslinimą, t. y. jo pareigų, ypač netrukdančių kitų šios ar kitų pripažintų teisių turėtojų laisvėms patikslinimą.

---

⁵³ *Ibid*, p. 269.

⁵⁴ *Ibid*.

⁵⁵ VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius : Justitia, 2000, p. 95.

⁵⁶ FINNIS, J. *Prigimtinis įstatymas ir prigimtinės teisės*, p. 288.

Toks reikalavimo teisės turėtojo ir reikalavimo objekto redukavimas į tripusį santykį, kuomet atsiranda ir pareigos turėtojas, įveda teisingą pusiausvyrą siekiant surasti santykį tarp žmogaus teisių ir viešojo intereso⁵⁷. Taip pat parodoma, jog viešojo intereso matymas kaip vienintelės aplinkybės ribojančios žmogaus teises nėra pakankamas, o pačių reikalavimų teisių plėtimas apriboja kitų asmenų laisves. Teises gali apriboti ne tik viešasis interesas, bet ir noras užtikrinti ir plėsti valstybės piliečių laisves.

Taigi, nors W. N. Hohfeld analizės būdu nėra siekiama apibrėžti „teisių“ bendrąja prasme sąvokų, ji padeda konkretizuoti teisės turinį, o tuo pačiu pagrindžia būtinybę identifikuoti teisės ribas. Deja, bet šios funkcijos ji nėra pajėgi atlikti, todėl teisių turinys ir ribos yra vertinamos atsižvelgiant į tai, kokia teisių atsiradimo teorija yra naudojama.

1.2. Žmogaus teisių atsiradimą pagrindžiančios teorijos ir jų ribos

Pateikus W. N. Hohfeld teisinių santykių schemoje išryškintų elementų sąsajas ir nurodžius jų proporcingą veikimą tarpusavyje, siekiama suprasti iš kur kyla žmogaus teisės ir koks yra jų egzistavimo pagrindas. Iš pirmo žvilgsnio ši analizė, susijusi su žmogaus teisių prigimtimi, turi būti pateikta išskirtinai praktikuojančių teisininkų, o ypač teigiančių, kad žmogaus teisės yra normos, įtvirtintos atitinkamos galios teisės aktuose⁵⁸. Visgi, žmogaus teisių prigimties siejimas vien su teisės subjektų priimtais norminiais sprendimais, neatsižvelgiant į teorinius teisių atsiradimo pagrindus, atvestų diskusiją į itin primityvų lygį. Šis grubus, legalistinis žmogaus teisių susiaurinimas „praleistų“ už teisės ribų egzistuojančias teorijas, pagrindžiančias žmogaus teisių savybes⁵⁹. Taip pat, besivadovaujant skirtingomis žmogaus teisių pagrindimo teorijomis surandame ir skirtingas jų ribas. Todėl tai neišvengiamai įtakoja tiek įstatymų leidybą, tiek teismų priimamus sprendimus, kartu suteikiant išvalgas dėl žmogaus teisių ir viešojo intereso nustatymo problematikos, kuri bus aptariama vėliau⁶⁰. Šiame darbe žmogaus teisių ribos apibrėžiamos per skirtingą šaltinio teorijų turinį bei jų generuojamų pareigų apimtį. Ribos skirtingose teorijose pasiekiamos tuomet, kada nėra įmanoma paaiškinti tam tikrų reiškinių priskyrimą atitinkamai teorijai.

Teisės filosofijoje besispecializuojantys profesionalai išskiria, jog šimtmečius vykstantis ginčas tarp teisinio pozityvizmo ir prigimtinės teisės teorijos dėl žmogaus teisių

---

⁵⁷ MALINAUSKAS, V. *Žmogaus teisės ir viešojo intereso <...>*, p 34.

⁵⁸ TASIOLAS, J. *Towards a Philosophy of Human Rights*. London: Current Legal Problems No. 65, 2012, p. 1.

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ Žr. 3 dalį.

prigimties yra svarbus ir šiais laikais⁶¹. Sprendimai bandomi surasti plėtojant ir pateikiant papildomus argumentus vienos iš dominuojančių teorijų atžvilgiu, *i.e.* interesų, arba valios teorijų. Dar viena reikšminga moralinio statuso teorija atskleidžia žmogaus teisių neatskiriamumo nuo asmens ypatumą. Visos teorijos leidžia aptarti žmogaus teisių universalų ir privalomą pobūdį, jų atsiradimo prielaidas ir ribas.

1.2.1. Interesų teorija

Interesų teorijos atstovai laikosi pozicijos, jog žmogaus teisės kyla iš paties žmogaus poreikių, tokių kaip: biologiniai, socialiniai, psichologiniai. Poreikių egzistavimas pateisina ne tik teisės, bet ir jau aptartos pareigos egzistavimą⁶². Natūraliai iškyla noras žmogaus interesui numatyti tam tikrus kriterijus, leidžiančius jį priskirti prie žmogaus teisių, kas būtent ir priklauso nuo skirtingų interpretacijų.

Vienas iš interesų teorijos šalininkų D. Lyons sieja žmogaus teisių egzistavimą su interesų nauda. Teisės turi užtikrinti individo interesą, kuris jam yra naudingas ir neprieštaraujantis jau egzistuojančiam teisiniam reguliavimui⁶³. Ši D. Lyons teorija iškelia du kriterijus, leidžiančius atskirti visus interesus, nuo tokių kurie sukurtų teisę, t. y. nauda ir atitikimas teisiniam reguliavimui. Taip pat naudos elementas interesų teorijoje atsispindi utilitaristinės pozicijos argumentą, kad tam tikrų interesų apsauga teikia individualią naudą asmeniui. J. Tasioulas savo darbe „Towards philosophy of human rights“ pabrėžia pavojingą tokio požiūrio aspektą, palyginus su žmogaus teisių paisoma logika. Taip yra, nes prioretizuojant interesus, atsiranda pavojus aukoti vienu žmonių interesus kitų atžvilgiu jeigu tai yra naudinga⁶⁴. Iliustruoti šį pavyzdį galima pasitelkiant M. Sandel teisingumo studijų kurso įvade naudojamą istoriją su sunkvežimio vairuotoju, kuris patenka į neišvengiamą situaciją kuomet gali pasirinkti nužudyti vieną arba tris nekaltus žmones⁶⁵. Didžioji dalis studentų būtų linkę aukoti vieno žmogaus gyvybę dėl trijų kitų.

Tačiau išskirtinis žmogaus teisių koncepcijos bruožas yra sukurti galingas, jei ne absoliučiai neįveikiamas kliūtis tokio pobūdžio kompromisams⁶⁶. Kaip nurodo R.

---

⁶¹ BALTRIMIENĖ M. *Subjektinių teisių prigimties problema šiuolaikinėse teisinio pozityvizmo teorijose*. Vilnius: Problemos, 2017, p. 51.

⁶² RAZ, J. *The Morality of Freedom*. Oxford: Clarendon Press, 1986, p.180-181.

⁶³ LYONS, D. *Rights, Claimants, and Beneficiaries*. American Philosophical Quarterly 6/3, 1969, p. 182-185.

⁶⁴ TASILOULAS, J. *Towards a Philosophy of Human Rights*, p. 7.

⁶⁵ SANDEL, M. *Justice: What's The Right Thing To Do?*, Episode No. 1, *The moral side of murder*, [interaktyvus, žiūrėta 2020 balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.youtube.com/watch?v=kBdfcR-8hEY>>.

⁶⁶ TASILOULAS, J. *Towards a Philosophy of Human Rights*, p. 7.

Dworkin, fundamentalių teisių pagrindu naudos elementas yra nepakankamas, nes jis yra priklausomas nuo socialinių, įstatymų leidybos ir kitų kintamųjų⁶⁷. R. Dworkin teigimu, žmogaus teisės yra tarsi „koziriai“, kurie apsaugo individus nuo žmogaus teisių paaukojimo politinių bei kitų tikslų pagrindu⁶⁸. Kadangi šios fundamentalios teisės yra siejamos su žmogumi, o ne vien įstatymų leidžiamąja galia, įtvirtinančia atitinkamas teises, yra privalu interesui priskirti papildomus kriterijus. Išskirtina, jog Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, jog prigimtinis žmogaus teisių pobūdis reiškia, kad jos yra neatskiriamos nuo individo, nesusietos nei su teritorija, nei su tauta; žmogus jas turi nepriklausomai nuo to, ar jos yra įtvirtintos valstybės teisės aktuose, ar ne⁶⁹.

Apibrėžti, kurie interesai priskirtini žmogaus teisėms svarbu ir dėl to, kad teisės yra susijusios su atitinkamomis pareigomis.. Interesas turi turėti daugiau pagrindų jį vadinti žmogaus teise. Kai kurie teisės filosofijos atstovai interesą sieja su abstrakčiu intereso apibrėžimu, atsiribojančio nuo bet kokių preferencijų teikimo skirtingiems interesams. Įvedama tokie kriterijai kaip individo gerovė, skatinamas klestėjimas⁷⁰. Visgi pagrįstumo jie neturi, nes trūksta papildomo intereso vertybinio elemento. Tokios pozicijos teigimas būtų sunkiai suderinamas su teisinio pozityvizmo atstovų nuomone, kuriems nepriimtinas vertybinių elementų siejimas su teise. Ši intereso problematika gali būti išspręsta pasitelkiant prigimtinės teisės teoretikų darbus, kurie apibrėžia žmogaus prigimčiai būdingas charakteristikas ir priskiria prie žmogaus teisių universalias visiems žmonėms būdingas savybes.

Mėginimas apibrėžti pamatinius žmogaus interesus teisės teorijoje įprastas prigimtinės teisės atstovams. Vienas iš tokių pamatinių interesų sąrašų autorių yra jau minėtas J. Finnis, pagal kurį prigimtinės teisės teorijoje nustatyti pamatiniai žmogaus gėriai yra suvokiami bet kuriam individui⁷¹. Išdėstomi šie gėriai: gyvybė, žinios, žaidimas, estetinė patirtis, draugystė, praktinis protingumas, žinios⁷². Šiame magistro darbe nurodyti gėriai nebus detalčiau aprašomi, bet jie parodo galimybę **kvalifikuoti** tam tikrus asmenų interesus kaip žmogaus teisę. Anot šaltinio autoriaus šie gėriai yra gėriai savaime, todėl negali būti suredukuojami į kitą papildomą gėrį. Apibendrinamas šių gėrių prasmę žmogaus gyvenime J. Finnis stengiasi parodyti, kad siekiant gyventi minimaliai „gerą“ gyvenimą,

---

⁶⁷ DWORKIN, R. *Rimtas požiūris į teises*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004, p. 510.

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ Iliustruotas leidinys. *Visuotinė žmogaus teisių deklaracija*, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko Dainiaus Žalimo įžangos žodis [interaktyvus, žiūrėta 2020 balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2018/12/zmogaus-teises.pdf>>.

⁷⁰ WENAR, L. *The Nature of Claim-Rights*. *Ethics* 123/2, 2013, p. 226.

⁷¹ FINNIS, J. *Prigimtinis įstatymas ir prigimtinės teisės*. Vilnius: Aidai, 2014.

⁷² *Ibid.*, p. 90

turi egzistuoti visi šie pamatiniai gėriai⁷³. Lygiai taip pat ir tarptautinėje teisėje egzistuoja nuostata, kad teisės aktais užtikrinama minimalūs standartai. Tarkim, labai protingas žmogus, kuris gyvena saugiai, bet neturi draugų, negyventų pilnaverčio gyvenimo. Kaip kriterijus patvirtinti pilnavertį gyvenimą kiti autoriai priskiria biologinį ir psichologinį ypatumą. Nurodoma, kad žmogus yra pažeidžiamas, to pasekoje be kitų asmenų įsikišimo negalėtų pilnavertiškai funkcionuoti. Taigi, šie interesų teorijos šalininkai sieja žmogaus poreikius su universaliais gėriais, kurie turi ypatingą apsaugą. Vėliau šioje darbo dalyje bus aptarti ir interesų teorijos trūkumai.

1.2.2. Moralinio statuso ir valios teorijos

Kita žmogaus teisių atsiradimą pagrindžianti teorija akcentuoja teisių turėtoją kaip subjektą, disponuojantį atitinkamas teises ne intereso egzistavimo pagrindu, bet įvedant moralinio statuso pagrindą. Teigiama, kad žmogus yra neatsiejamas moralinės bendruomenės narys, pasižymintis moraliniu statusu⁷⁴. Viena iš prielaidų atsirasti šiai teorijai yra siejama su žmogaus teisių ypatybe, draudžiančia jas aukoti daugumos intereso atveju. Šią idėją iliustravo anksčiau interesų teorijos apžvalgoje aptartas pavyzdys su sunkvežimio vairuotoju. Kaip pastebi Essex universiteto žmogaus teisių centro direktorius A. Fagan, moralinio statuso teorija atliepia ir yra tarptautinėse deklaracijose, konvencijose įtvirtintą doktriną, išskiriančią ir parodančią tikėjimą į visuotinai galiojančios moralinės tvarkos egzistavimą, kad visi žmonės turi vienodą moralinį statusą, kuris priskiriamas žmogaus teisėms⁷⁵.

J. Tasioulas iš karto apeliuoja į tokį neapibrėžtą teorijos taikymą. Pažymėtina, kad nekontroliuojama moralės samprata gali iššaukti neribojamą žmogaus teisių išplėtimą⁷⁶. Vienas pagrindinių moralinio statuso atstovų T. Nagel atsakydamas į šią dažną kritiką nurodo, kad moralinis statusas pagrindžiamas jau pačių žmogaus teisių turėjimu⁷⁷. Anot jo, siekiant išvengti utilitaristinio požiūrio, kuomet galimas žmogaus teisių paaukojimas, privalu žmogaus teises pripažinti kaip fundamentalias mūsų mąstyme⁷⁸. Visgi, J. Tasioulas pastebi, kad tokios T. Nagel įžvalgos veda prie „ydingo rato“, kadangi ši teorija nepaaiškina

---

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ TASILOULAS, J. *Towards a Philosophy of Human Rights*, p. 8.

⁷⁵ FAGAN, A. *Human Rights* [interaktyvus]. United Kingdom: University of Essex, Internet Encyclopedia of Philosophy, 2005. Prieiga per internetą: <<https://www.iep.utm.edu/hum-rts/>>.

⁷⁶ TASILOULAS, J. *Towards a Philosophy of Human Rights*, p. 8.

⁷⁷ NAGEL, T. *Personal Right and Public Space*, in *Concealment and Exposure and Other Essays*. Oxford: Oxford University Press, 2002 p. 39.

⁷⁸ *Ibid.*

žmogaus teisių atsiradimo pagrindo, o atvirkščiai, sieja moralinio statuso pagrindimą su jau egzistuojančiomis teisėmis⁷⁹. Taip pat lieka atviras klausimas kokia apimtimi turi būti tenkinamos žmogaus teisės, kad būtų išsaugotas žmogaus moralinio statuso integralumas *i.e.* kada siūloma žmogaus teisė yra siejama su moraliniu statusu, o kada - ne. Pavyzdžiui ar asmeninės moralinės nuostatos susijusios su labdara ir gailestingumu turi būti žmogaus teisės generuojančios nuostatos, nors jos nesusijusios su teise nei pareiga⁸⁰.

Tuo tarpu valios teorijos atstovai siekia parodyti, kad žmogaus teisių pagrindas egzistuoja išskirtiniame žmogaus prigimties elemente – gebėjime veikti tikslingai ir racionaliai. H. L. A. Hart savo veikale „Esė apie Benthamą“ aiškiai išdėsto klasikinę valios teorijos versiją. Anot jo, teisės suteikia individams tam tikras teises galias bei nustato jų laisvo veikimo ribas⁸¹. Svarbiausia, kad žmogaus teisės, priešingai negu interesų teorijoje, neturi nieko bendro su moraline veiksmų verte. Kaip teigia H. L.A Hart „juridinės teisės ir pareigos yra toks dalykas, kai teisė su savo prievartos aparatu atitinkamai arba gina individų laisvę, arba ją apriboja, arba suteikia individams galią pasinaudoti teisinės prievartos mechanizmais, arba jos nesuteikia⁸²“. Taip suteikiamas didelis dėmesys teisės subjektui ir jo pasirinkimams.

Pareigos turėtojui privalomumą vykdyti atitinkamą teisės turėtojo reikalavimą, kurį sukelia ne vidiniai motyvai, bet kaip nurodo kitas teisės mokslininkas H. Steineris, atitinkamo teisės turėtojo galios turėjimas⁸³. Remiamasi H. Kelseno išreikšta pozicija, kad subjektinė teisė visų pirma referuoja į pareigos turėtojo pažeidimą, leidžiantį teisės turėtojui reikalauti jam inicijuoti sankciją⁸⁴. Neabejotinai disponuodami savo teisėmis susiduriame su priešingus interesus turinčiais žmonėmis. Kaip H. Steneris išskiria, tokios fundamentalios subjektinės teisės pasižymi prieštaraujančiomis aplinkybėmis, nesutarimu tarp skirtingų individų. To pasėkoje teisės funkcija yra paskirstyti laisvę, kuri realiai naudojama per galią vienas kito subjekto atžvilgiu. Ši valios koncepcija reikalauja sąlygos, kad tik racionaliam individui jo tikslingu veikimu gali būti priskirtos žmogaus teisės.

Iš kitos perspektyvos į valios teoriją žiūri A. Gewirth. Iš pripažinimo, kad žmogus yra racionali būtybė logiškai išvedama atitinkamos teisės, kadangi jos funkcionuoja kaip

---

⁷⁹ TASIOLAS, J. *Towards a Philosophy of Human Rights*, p. 8.

⁸⁰ (angl. *One problem with this view is that the elusive notion of moral status seems to be over-inclusive, for it plausibly lies at the root of inter-personal morality generally, informing even departments of morality not centred on rights, such as charity and mercy*). TASIOLAS, J. *Towards a Philosophy of Human Rights*, p. 8.

⁸¹ HART, H. L. A. *Teisės samprata*.

⁸² *Ibid*, p. 412.

⁸³ STEINER, H. *Working Rights*. In KRAMER, M. *et. al. Debate over Rights*. Oxford: Oxford University Press, 1998, p. 236.

⁸⁴ KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*, p. 171.

priemonės, užtikrinančios žmogaus galimybės atlikti jo racionalią veiklą⁸⁵. Tuo tarpu būti racionaliui reikia turėti prieigą laisvai rinktis ir turėti ką pasirinkti, kitais žodžiais tariant turėti prieigą prie atitinkamų gėrių. Šiuo atveju vėl matome J. Finnis išreikštą tripusio teisinio santykio apraišką, kuomet suaktualinamas teisių ir pareigų turėtojai bei jų santykio objektas (gėriai).

Kitas šių laikų valios teorijos atstovų J. Habermas žmogaus teises pagrindžia per asmens kilnumo idėją, savo ruožtu žmogaus kilnumas yra neatsiejamai ryšyje su žmogaus teisėmis⁸⁶. Galima pažymėti ir tai, kad ši teorija stipriai įtakojamą vieno iš pagrindinio žmogaus teisių teiginių, jog žmogaus teisės yra susijusios išskirtinai su žmonėmis. Tokį ryšį J. Habermas sieja su I. Kant asmens autonomijos samprata: „autonomija yra žmogaus prigimties ir kiekvienos racionalių būtybės kilnumo pagrindas“⁸⁷. Išskirtina tai, kad žmogus be pašalinių veiksnių, turi pats laisvai priimti sprendimus ir atitinkamai nustatyti savo tikslus. Apibendrinant galima teigti, jog autonomija negalima be laisvės. Taip žmogaus teisių funkcija ribojasi su poreikiu užtikrinti žmogaus laisvę, kaip būtiną autonomijos sąlygą. Tuomet žmogaus teisės siejamos su pareiga gerbti asmens autonomiją, atsirandančią kaip moralinę pareigą, pirmesnę negu teisėje įtvirtintą normą⁸⁸.

Taigi, skirtingi valios teorijos atstovai pateikia vienijantį kriterijų – žmogaus racionalumą, kaip galimybę vykdyti savo nepriklausomą veiklą. Šių veiksmų pagrįstumas vienu teoretikų kildinamas iš išorinių motyvų, kaip galia. Kiti sąsają randa ir su vidinėmis moralinėmis paskatomis. Deja, bet valios teorija neišvengiamai susiduria su problemomis kaip ir interesų teorija, kurias apžvelgsime toliau.

1.2.3. Probleminiai interesų ir valios teorijų aspektai

Radus papildomus vertybinius kriterijus leidžiančius atitinkamus interesus priskirti žmogaus teisėms susiduriame ir kitais konceptualiai klausimais interesų teorijos atžvilgiu. Kadangi baigtinis gėrių sąrašas yra siejamas su žmogaus prigimtimi, kyla klausimas susijęs su jos sampratos neapibrėžtumu⁸⁹. Ne paslaptis, kad Konstitucijos 18 straipsnyje minima, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės⁹⁰. Todėl darytina loginė išvada, kad pirminis

---

⁸⁵ FAGAN, A. *Human Rights*.

⁸⁶ HABERMAS, J. *The Concept of Human Dignity and the Realistic Utopia of Human Rights*. In CORRADETTI, C. *Philosophical Dimensions of Human Rights*, p. 63–79. Germany: Springer Netherlands, 2012, p. 64.

⁸⁷ HABERMAS, J. *The Concept of Human Dignity and the Realistic Utopia of Human Rights*, p. 72.

⁸⁸ HABERMAS, J. *The Concept of Human Dignity and the Realistic Utopia of Human Rights*, p. 70.

⁸⁹ MALINAUSKAS, V. *Žmogaus teisės ir viešojo intereso <...>*, p. 58.

⁹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių šaltinis yra pati žmogaus prigimtis. Ši visgi yra ne tik mokslinių, bet ir ideologinių diskusijų pagrindas. Žmogaus teisių kildinimas iš asmens interesų būdingų žmogaus prigimčiai nurodo į moralinį realizmą, kuris dažnu atveju gali būti skeptiškai priimtinas⁹¹. Viena iš priežasčių atmesti žmogaus prigimties įvedimą į interesų teoriją yra susiję su pasirinkimo laisve. Šiuose sąrašuose neįmanoma sutalpinti visų interesų⁹². To pasėkoje moralės susiejimas su prigimtiniais asmens interesais apriboja žmonių pasirinkimo laisvę⁹³. Atsižvelgiant į šiuolaikines tendencijas manytina, jog ši kritika yra pateisinama žmogaus laisvės siekiu.

Kita interesų teorijos problema yra susijusi su generuojamų pareigų pateisinimu ir žmogaus teisių ribų nustatymu. Remiantis interesų teorija nors ir nustačius kriterijus, kuriais remiantis galime interesą priskirti prie žmogaus teisės visgi nesuteikiama pakankamai pagrindo kitam asmeniui įgyvendinti pareigą, susijusią su koreliuojančia reikalavimo teise. Be to ši trūkumą papildė egzistuojanti galimybė svarbų asmens interesą atsisakyti tenkinti, kas reikštų ne tik atsisakymą, bet ir intereso priskirto žmogaus teisėms pažeidimą⁹⁴. Svarbu pažymėti, kad ši problema ypatingai aktuali ir valios teorijoje, kadangi daugelis atstovų pateisintų subjektų privalomumą elgtis atitinkamai egzistuojančia sankcija. Kaip pavyzdį galime pasitelkti J. Finnis gėrių sąrašą, pagal kurį žmogus reikalauja jam suteikti būtina medicininę apžiūrą, kad ir šiuo Lietuvos Respublikos Vyriausybės paskelbtu karantino metu, bet vienintelis gydytojas gelbsti kito asmens gyvybę kritiniame atvejuje⁹⁵. Visuotinai suprantama, kad šiuo atveju tik paties intereso netenkinimas dar nereiškia ir pačios teisės pažeidimą.

Tuo tarpu valios teorija taip pat susiduria su sunkumais. Nors valios teorija sieja žmogaus teises su racionalių pasirinkimu ir individo autonomija, ji neatsako į klausimą kodėl žmogaus teisės turi tik ribotas ratas veiksmų subjektų, o negalintys racionaliai rinktis nesinaudoja savo teisėmis⁹⁶. Puikus to pavyzdys būtų komos būsenoje esančio paciento arba mažamečio teisinio veiksnio problematika. Kaip žinia tai toks statusas, kuomet prarandama teisė priimti elementariausius sprendimus, įgyvendinant net ir pagrindines žmogaus teises. Atrodo, kad vadovaujantis šia teorija individai traktuojami kaip neturintys

---

⁹¹ MALINAUSKAS, V. *Žmogaus teisės ir viešojo intereso <...>*, p. 58.

⁹² WACKS R. *Understanding Jurisprudence: An Introduction to Legal Theory*. Oxford University Press, 2012, p. 10.

⁹³ Fagan FAGAN, A. *Human Rights*.

⁹⁴ MALINAUSKAS, V. *Žmogaus teisės ir viešojo intereso <...>*, p. 58.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo. TAR, 2020-03-14, Nr. 546.

⁹⁶ BALTRIMIENĖ M. *Subjektinių teisių prigimties problema šiuolaikinėse teisinio pozityvizmo teorijose*, p. 59.

žmogaus teisių. Praktikai linkę šias žmonių teises vadinti fikcinėmis, kurios perduodamos veiksniais žmonėms. Net ir šiuo atveju, teorija nesugeba paaiškinti, kaip žmogaus teisės veikia šių subjektų atžvilgiu.

Valios teorijoje akcentuojama žmogaus teisių funkcija užtikrinti laisvę kaip būtina autonomijos sąlyga, įgalinančią žmogaus racionalų veikimą nepriklausomą nuo pašalinių veiksnių. Laisvė ne tik žmogaus interesas, bet kaip ir vienas iš gėrių pristatytų J. Finnis darbuose. Laisvę pakėlus į intereso lygį, visi kiti gėrių aprašymai prarandą prasmę, nes sukuriama galimybė žmogaus teises kildinti iš daugybės skirtingų interesų, vedančių prie neapibrėžtumo. Galima pažymėti, kad mūsų pačių priskiriama vertė laisvei kaip gėriui priklauso nuo to, kokiems veiksams ji naudojama: šeimos kūrimui, karjeros keitimui ir kt. J. Tasioulas išskiria, kad ši laisvės sąlyga tik nukelia neišvengiamą klausimą, kurie interesai turėtų būti priskirti prie žmogaus teisių⁹⁷. Būtent tai padaroma per santykį su kitais žmonėmis, turinčiais atitinkamas pareigas teisės turėtojo atžvilgiu.

Galų gale identifikuoti teorijų trūkumai atveria kelią jų papildymui remiantis viena kita. Tarkim neveiksnių asmenų pagrindas turėti žmogaus teisę atrandame interesų teorijoje, ko neatsako valios teorija. Parodoma, kad žmogaus interesas gyventi yra pagrindas egzistuoti atitinkamai žmogaus teisei. Taip pat valios teorijos atstovai gali atsakyti į klausimus, kurie neperprantami interesų teorijos. Tuo atveju, kada tėvai duoda paliepinus mažamečiui vaikui, šie neprivalėtų klausyti remdamiesi savo interesais, pvz.: noras neiti į darželį. Valios teorijos atžvilgiu nepasiekus brandos lygio, kuris siejamas su atitinkamais veiksnio pagrindais, nepretenduojama į žmogaus teises, kylančias iš racionalaus veikimo. Toks universalus požiūris į pateiktas teorijas leidžia išvengti individualios jų problematikos.

1.3. Perskyra tarp asmens intereso ir žmogaus teisių

Integralus požiūris į aptartas žmogaus teisių atsiradimo teorijas duoda pagrindą teigti esant daug didesniam pasisekimui nurodant žmogaus teisių ribas. Kartu suteikiamas konceptualus suvokimas apie svarbias žmogaus teisių savybes kaip visuotinumą, universalumą, nepriklausomumą nuo įstatymų leidybos.

Pastebėtina, jog interesų teorija sugeba atsakyti į daugiausiai jai kylančių iššūkių. Siejant žmogaus teises su svarbiais interesais yra pagrindas teigti, kodėl egzistuoja tik tam

---

⁹⁷ TASIOULAS, J. *Towards a Philosophy of Human Rights*, p. 11.

tikros teisės. Visgi dėl utilitaristinio ir konsekvencialistinio⁹⁸ teorijos požiūrio ji gali būti papildoma statuso teorijos įžvalgomis, kuri suteikia išskirtinę svarbą kiekvienam individui nepriklausomai nuo skirtingų visuomenės narių interesų⁹⁹. Atitinkami besiremiant moralinio statuso teorija, žmonių interesai nėra nurašomi dėl jų pavojaus kitų atžvilgiu nei sumenkinami skirtingi pasirinkimai, nes visi individai privalo turėti žmogaus teises. Pati moralinio statuso idėja nepaaiškina, kokia apimtimi ir kokie interesai turi būti tenkinami. Šis klausimas ypatingai svarbus, nes nurodo kokias pareigas su jų apimtimi yra įpareigoti vykdyti kiti subjektai teisių turėtojų atžvilgiu.

Žmogaus teisių šaltinio teorijos visų pirma siekia parodyti teisių atsiradimo pagrindus. Anot J. Tasioulas, skirtingos teorijos grįsdamos tai intereso pagrindu, valia ar moraliniu statusu visgi parodo, jog vien jų egzistavimas, nebūtinai sutampa su žmogaus teisėmis¹⁰⁰. Visi asmenų interesai ar valia patys savaime nėra pajėgūs sukurti atitinkamų asmenų pareigų. Aptarta W. N. Hohfeld subjektinių teisių tipologija išskiria privaloma ryšį tarp teisės ir pareigos. Todėl nesant koreliuojančios pareigos ir pripažįstant bet kurį interesą arba valią žmogaus teise yra klaidinga. Taip ne tik skatinamas žmogaus teisių nuvertėjimas, bet ir vėliau aptariamasis proporcingumo modelis vertina ar įstatymuose numatytos tokios deklaratyvios teisės be turinio yra apribojamos pateisinamai. Šiuo metu dažnai naudojamas proporcingumo modelis nustatantis ribinius atvejus, kuomet turi būti prioretizuojamas viešas interesas arba žmogaus teisės gali remtis į klaidingą žmogaus teisių atsiradimo pagrindą¹⁰¹.

Teisių ir pareigų santykis privalo būti pagrįstas testu, atkreipiančiu išskirtinį dėmesį į žmogaus teisių generuojamas pareigas. A. Vaišvila pastebi, kad viena tiek pareiga, tiek teisė viena be kitos negali egzistuoti¹⁰². Taip suteikiama teisiniam santykiams dinamika. Tam, kad šis diskursas būtų aiškesnis, papildant anksčiau aptartus kriterijus bandžiusius nustatyti minimalius gero gyvenimo standartus žmogui, pasitelkiamas slenksčio testas. J. Tasioulas savo moksliniame straipsnyje neneigia kiekvieno skirtingo asmens intereso ar intereso unikalumo¹⁰³. Stengiamasi parodyti, kad žmogaus teisių prigimtis atsiskleidžia tada, kuomet koreliuoja pareigos su teisėmis. Todėl straipsnio autorius išskiria du kriterijus padedančius nustatyti kurie interesai gali būti pripažįstami žmogaus teise:

---

⁹⁸ Pasekmizmas arba konsekvencializmas (angl. Consequentialism) yra moralinė teorija, teigianti, kad kiekvieno poelgio arba veiksmo moralinė vertė slypi tik jo pasekmėse, todėl morališkai teisingi yra tie poelgiai, kurių pasekmės yra geros.

⁹⁹ *Ibid*, p. 9.

¹⁰⁰ TASIOLAS, J. *Towards a Philosophy of Human Rights*, p. 2.

¹⁰¹ Žr. 3 dalį.

¹⁰² A. Vaišvila. p. 96.

¹⁰³ TASIOLAS, J. *Towards a Philosophy of Human Rights*.

- 1) Interesas turi būti toks svarbus, kad generuotų kitų asmenų pareigą jį tenkinti;
- 2) Intereso generuojama pareiga sukuriama našta kitiems subjektams neturi būti nepakeliama ir neatimti iš jų pamatinių laisvių, teisių arba gėrių¹⁰⁴.

Kaip galima matyti, išskirtinis dėmesys sutelkiamas į generuojamas pareigas. Pirmoji sąlyga orientuota į vidinį žmogaus interesą ir jo išskirtinį statusą. Iš to kyla klausimas, kaip teisės pripažinimas gali paveikti tuos pačius teisių turėtojus, kaip ir potencialius pareigų vykdytojus¹⁰⁵. Antroji sąlyga susijusi su išoriniu veikimu. Kaip patvirtintas interesas paveiks kitus žmones, kokius padarinius sukels jiems. Šis slenksčio testas taikomas kiekvienu skirtingu atveju.

Pareigos turi išskirtinai didelę reikšmę, nes yra susijusios su neribotu subjektų ratu, privalančiu paklusti atitinkamos teisės turėtojui. Ir atvirkščiai jeigu nėra pareigos iš kiekvieno intereso, tada teisė tampa be turinio, deklaratyvi. Šis testas taip pat padeda suprasti, kad mėginimas kai kurias žmogaus teises paskelbti absoliučiomis (nepriklausomomis nuo joms proporcingų pareigų) eina prieš pačią teisės prigimtį¹⁰⁶. W. N. Hohfeld ir J. Tasioulo analizė parodo, kad teisės, pareigos ir laisvės koreliuoja ir nustato ribas ne tik žmogaus teisių diskurse, bet ir viešojo intereso nustatyme. Apibendrinant slenksčio testą, žmogus gali reikalauti tiek teisių, kiek jis gali pagrįstai reikalauti savo atžvilgiu apriboti kitų asmenų laisves, nes laisvė koreliuoja su pareigomis, generuojamomis teisių.

---

¹⁰⁴ *Ibid*, p. 16.

¹⁰⁵ *Ibid*, p. 5.

¹⁰⁶ A. Vaišvila, p. 100.

2. VISUOMENINIO INTERESO KAIP VIEŠOJO INTERESO NUSTATYMO RIBOS

Viešasis interesas demokratinėje visuomenėje turi savo funkcinę vietą. Pirma, jis numato pareigas valstybės pareigūnams ir nubrėžia ribas jų veikimo srityje, kad savo galias valstybė naudotų tokiu būdu, kuris pasitarnauja viešajam interesui¹⁰⁷. Konstitucinis Teismas yra išskyręs viešojo intereso gynimą kaip vieną esminių valstybės užduočių¹⁰⁸. Antra, viešojo intereso egzistavimas, numatydamas standartą, kuris įtvirtinamas pozityviojoje teisėje, duoda pagrindą pateisinti individualių teisių bei laisvių apribojimus¹⁰⁹. Siekiant konstruktyvios diskusijos, privalu atsakyti į klausimus, susijusius su viešojo intereso apibrėžimu.

Viešojo intereso kategorija atpažįstama kaip ypatingos svarbos kategorija teisinėje visuomenėje. Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas yra ne kartą patvirtinęs viešojo intereso svarbą savo nutarimuose, priskirdamas ją prie konstitucinių vertybių¹¹⁰. U. Trumpulis visgi kelia pagrįstą klausimą, kas yra šios įvardintos vertybės subjektas. Kaip bus apžvelgta toliau, viešąjį interesą tam tikros teorijos kildina iš individualios asmenų interesų sumos¹¹¹. Kiti teisės mokslo atstovai šį interesą sieja su visuomenės interesu¹¹². Ši pozicija pasitvirtina ir Konstitucinio Teismo praktikoje, nurodant, kad viešas interesas yra „visos visuomenės ar dalies interesai, kuriuos valstybė, vykdydama savo funkcijas, yra konstituciškai įpareigota užtikrinti ir tenkinti¹¹³“. Iš to seka, jog Konstitucinis Teismas taip pat gali būti laikomas ir pagrindiniu viešojo intereso saugotoju „Konstitucinis Teismas, būdamas oficialus Konstitucijos (taip pat ir joje įtvirtintų, jos saugomų ir ginamų vertybių) aiškintojas, konstitucinės santvarkos, grindžiamos šiomis vertybėmis, saugotojas“¹¹⁴. Pats Konstitucinis Teismas, savo nutarimais aiškindamas Konstitucijos nuostatas saisto ir teisę kuriančias bei teisę taikančias institucijas¹¹⁵. Daugeliui atveju viešasis interesas figūruoja ir Lietuvos teismų priimamuose sprendimuose. Teismai, kaip vienintelė institucija,

---

¹⁰⁷ WHEELER, C. *The Public Interest Revisited – We Know It's Important but Do We Know What It Means* [interaktyvus]. Australia: Australian Institute of Administrative Law Forum No. 48, 2013. Prieiga per internetą: <<http://www.austlii.edu.au/au/journals/AIAdminLawF/2013/5.html>>.

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas byloje Nr. 35/03-11/06.

¹⁰⁹ MALINAUSKAS, V. *Žmogaus teisės ir viešojo intereso* <...>, p. 65.

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas byloje Nr. 13/96.

¹¹¹ Žr. 2.2.1. poskyrį.

¹¹² DRIUKAS, A.; VALANČIUS V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. I Tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 669.

¹¹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas byloje Nr. 18/99.

¹¹⁴ BIELIŪNIENĖ, L., LATVELĖ, R., et. al. *Viešojo intereso atpažinimo problema Lietuvos teisėje: kriterijai ir prioritetai*. Vilnius: Teisės institutas, 2015, p. 79.

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas byloje Nr. 8/2012.

vykdanti teisingumą pagal Konstituciją, viešojo intereso sampratas taiko įvairiausiose bylose, pvz.: šeimos, valstybės tarnybos, nuosavybės, nuosavybės teisių atkūrimo, ūkinės veiklos, socialinės apsaugos (darbo užmokesčio, socialinės paramos ir socialinio aprūpinimo) santykiuose¹¹⁶.

Matydami viešojo intereso sąvokos tapatinimą su daug skirtingų subjektų, tarp kurių gali būti laikoma ir valstybė¹¹⁷, šioje magistro darbo dalyje viešąjį interesą ir visuomeninį bei valstybės interesą laikysime tarsi sinonimais, nesuteikiant nei vienam iš jų didesnės vertės.

Teisėkūros procese viešasis interesas įgyvendinamas per įvairiausių teisės aktų priėmimą. Konstitucinis Teismas, numatydamas viešąjį interesą kaip konstitucinę vertybę numato pareigą įstatymų leidėjui šią vertybę įgyvendinti per konkrečių įstatymų leidybą¹¹⁸. Kaip pažymi E. Krivka „Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra pažymėjęs, kad Europos žmogaus teisių doktrinoje yra įsitvirtinęs požiūris, kad įstatymų leidėjas, įstatymais reguliuodamas visuomeninius santykius, gali nustatyti viešojo intereso ribas, tačiau sprendimai dėl viešojo intereso ribų ir jo patenkinimo būdų turi būti realiai pagrįsti ir teisėti“¹¹⁹. Tai veda prie to, kad teismai, taikydami viešąjį interesą iš esmės padeda įstatymų leidėjui įgyvendinti jam Konstitucija suteiktus įgaliojimus.

Visgi, bendras supratimas apie viešąjį interesą egzistuoja ne tik teisinėje bendruomenėje, bet ir visos valstybės mastu. 2013 metais atlikta Lietuvos Respublikos gyventojų apklausa apie viešąjį interesą parodė, jog egzistuoja platus supratimas apie šią kategoriją. Virš 1000 žmonių užduotas klausimas „Turbūt esate girdėję viešoje erdvėje kalbant apie viešąjį ar visuomeninį interesą ir jų apsaugą bei gynimą. Kaip manote, kas yra visuomeninis interesas?“¹²⁰. Kaip dėstoma, „apklaustų gyventojų atsakymai parodė, kad daugiausia jų (145, arba 35,9 proc.) viešąjį interesą įvardija kaip „tai, kas yra aktualu, naudinga visuomenei“¹²¹. Pažymėtina, kad netoli 50% apklaustųjų viešąjį ir privatų interesą įvardino kaip skirtingus dalykus. Apklausoje apie viešąjį interesą surinkta empirinė medžiaga atskleidžia gyventojų požiūrį į viešąjį interesą ir nustato tam tikras gaires tolesnei darbo kryptčiai.

---

¹¹⁶ BIELIŪNIENĖ, L., LATVELĖ, R., *et. al.* *Viešojo intereso atpažinimo <...>*, p. 81.

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas byloje Nr. 23/04.

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas byloje Nr. 13/96.

¹¹⁹ KRIVKA, E. *Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje*. Vilnius: Jurisprudencija, 2007, p. 19

¹²⁰ BIELIŪNIENĖ, L., LATVELĖ, R., *et. al.* *Viešojo intereso atpažinimo <...>*, p. 69.

¹²¹ *Ibid*, p. 70.

2.1. Viešojo intereso apibrėžimo problema

Viešojo intereso kategorija, naudojama teismų ir įvairiai suprantama tarp Lietuvos Respublikos gyventojų, reikalauja išsamesnio ir aiškiai aprašyto viešojo intereso turinio, suteikiančio teisinio tikrumo ir aiškumo ne tik gyventojams, bet ir patiems teisininkams. Ne paslaptis, kad viešojo intereso apibūdinimui ir tyrimui yra skirta daug dėmesio tarp teisės praktikų ir teoretikų. Šią gausą yra hiperbolizavusi ir A. McHarg, teigusi, kad egzistuoja beveik tiek pat viešojo intereso teorijų, kiek yra autorių rašančių šia tema¹²². Arba nurodoma, kad viešojo intereso sąvoka iš esmės yra tarsi „tuščias indas“, kuris papildomas vis kitokiu turiniu¹²³. Pagrįsta teigti, jog viešojo intereso apibrėžimas yra išlikęs diskusijų objektu ir nėra konsensuso dėl jo turinio ir ribų¹²⁴.

Toks trūkumas teisės teorijos mokslo srityje tik parodo, koks sudėtingas procesas yra atlikti šią užduotį. M. Feintuck savo knygoje „The Public Interest in Regulation“, atlikęs išsamią viešojo intereso sąvokos analizę išskiria tris priežastis lemiančias sunkumus teisės mokslininkams apibrėžti viešąjį interesą¹²⁵.

- 1) viešojo intereso sąvokos laikymas neaktualia;
- 2) viešojo intereso sąvoka nėra suvokiama kaip kontraversiška;
- 3) Viešojo intereso sąvokos vartoseną tapo tiek įprasta, kad ji yra vartojama nesusimąstant, ką ji iš tiesų reiškia.

Nėra siekiama aprašyti visų šių priežasčių detalai, bet surasti mokslo darbus, kurie stengiasi kuo daugiau apžvelgti viešojo intereso problematiką. Todėl siekiant nuoseklumo šiame magistro darbo kontekste, reikšmingą vietą užims du mokslo darbai, apžvelgiantys skirtingas prieigas prie viešojo intereso apibrėžimo problematikos. Išskirtina 2018 m. išleista būrio teisės mokslininkų¹²⁶ monografija „Viešojo intereso atpažinimo problema Lietuvos teisėje: kriterijai ir prioritetai“, susisteminti didžiąją dalį nacionalinės teismų praktikos, skirtos viešojo intereso problematikai. Kitas svarbus darbas 2018 m. Vytauto Didžiojo universitete apginta Vyganto Malinausko disertacija tema „Žmogaus teisės ir viešojo intereso pusiausvyros užtikrinimo teoriniai bei metodologiniai aspektai“¹²⁷.

---

¹²² MCHARG A. *Reconciling Human Rights and the Public Interest: Conceptual Problems and Doctrinal Uncertainty in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights*. The Modern Law Review. 1999, p. 674.

¹²³ FEINTUCK, M. *The Public Interest in Regulation*. Oxford: New York: OUP Oxford, 2004, p. 3.

¹²⁴ SIMM, K. *The Concepts of Common Good and Public Interest: From Plato to Biobanking*. United Kingdom: Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics 20, No. 4, 2011, p. 554.

¹²⁵ FEINTUCK, M. *The Public Interest in Regulation*, p. 35.

¹²⁶ Autoriai: dr. Lina Beliūnienė, Milda Burnytė, Eglė Kavoliūnaitė-Ragauskienė, dr. Egidijus Krivka, Mindaugas Lankauskas, dr. Rūta Latvelė, dr. Rita Matulionytė

¹²⁷ MALINAUSKAS, V. *Žmogaus teisės ir viešojo intereso <...>*.

Kalbant apie viešojo intereso apibrėžimą J. Gumbio darbe „Public Interest: Problem of Conceptualisation“ nurodoma apie dvi skirtingas prieigas¹²⁸. Dalis mokslo atstovų abejoja ar iš viso yra įmanoma viešąjį interesą apibrėžti kaip atskirą kategoriją. Kai kurie iš jų pritaria tam, bet neatmeta galimybės skirtingais praktiniais atvejais nuspręsti apie konkretaus viešojo intereso egzistavimą, kaip priežastį piliečiams pateisinant viešosios valdžios veiksmus. Kita dalis autorių, rašiusių apie viešąjį interesą, laikosi pozicijos, kad ši kategorija atneša daug naudos, kuomet įmanoma remtis konkrečiomis viešojo intereso teorijomis.

Kaip ir praeitoje darbo dalyje, toliau bus siekiama kuo didesnio teisinio aiškumo apibrėžiant viešojo intereso turinį, nurodant ir jo ribas. Šiai užduočiai įgyvendinti pasitelkiamos skirtingos prieigos iš aukščiau minėtų autorių darbų.

2.1.1. Viešojo intereso apibrėžimas pasitelkiant teismų praktiką

Lietuvos įstatymų leidėjas nėra suformulavęs universalaus, visoms teisinio reguliavimo sritims tinkancio viešojo intereso apibrėžimo¹²⁹. Tuo tarpu bandymas jį bent kažkiek konkretizuoti taip pat nedavė apčiuopiamų rezultatų ir taip patyrė nesėkmę¹³⁰. Situacijos šiuo atžvilgiu nepalengvina ir aptarta gausybė egzistuojančių viešojo intereso sampratų. Todėl dalis autorių viešojo intereso apibrėžimą palieka teismų prerogatyvai.

Ši reiškinį monografijoje „Viešojo intereso atpažinimo problema Lietuvos teisėje: kriterijai ir prioritetai“ (toliau – **Monografija**) apžvelgia gausus mokslo atstovų būrys. Monografijoje teigiama, kad iš teismų praktikos išryškėja viešojo intereso sampratos turinys, kadangi išskiriama eilė konkrečių tipo bylų, kuriose sprendžiamas viešojo intereso klausimas: nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimo srityje, nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos srityje, aplinkos apsaugos srityje, teritorijų planavimo ir statybų srityse, vartotojų apsaugos srityje. Šiame magistro darbe nebus atliekama atitinkamų bylų analizė.

Įvairaus tipo bylos konstatuoja faktą, kad gyvendami demokratinėje valstybėje susiduriame su daugybe skirtingų interesų. Svarbiausia, teismai turi interpretuoti viešąjį interesą, siekdami apsaugoti didelę teisinių santykių įvairovę, ypač tuomet, kai susiduria konkuruojantys interesai¹³¹. Esant šiai sankirtai teismai privalo taikyti ne tik norminius

¹²⁸ GUMBIS, J. *Public Interest: Problem of conceptualisation*. Socialiniai mokslai, 2006, Nr. 1 (51), p. 8.

¹²⁹ BIELIŪNIENĖ, L., LATVELĖ, R., et al. *Viešojo intereso atpažinimo <...>*.

¹³⁰ TRUMPULIS, U. *Žmogaus individualūs interesai kaip viešojo intereso pagrindas*, p. 124.

¹³¹ MATES, P., BARTON, M. *Public Versus Private Interest – Can the Boundaries Be Legally Defined?* In: Bělohávek A. et Rozehnalová N (eds): *CYIL – Czech Yearbook of International Law*, Huntington (New York, USA): Juris Publishing Inc., 2011, Vol. II, p. 171.

teisės aktus, bet ir ankstesnę teismų praktiką, kurioje išskirti ankstesni kriterijai, padedantys nustatyti viešąjį interesą. Kartu šiais pagrindais siekiama pagrįsti savo sprendimus. Reikia išskirti E. Kūrio mintį, kad viešojo intereso pagrindimui naudojami ne tik formalūs teisiniai standartai, bet teismams tenka vadovautis tikslingumo, ekonomiškumo, naudingumo ir pan. kriterijais¹³².

Konstitucinis Teismas nurodo, kad „viešasis interesas yra toks visuomenės ar jos dalies interesas, kurį valstybė, vykdydama savo funkcijas, yra konstituciškai įpareigota užtikrinti ir tenkinti, *inter alia*, per teismus, pagal savo kompetenciją sprendžiančius bylas“¹³³. Kaip teigia V. Gečaitė, tokiu būdu aiškinant viešojo intereso egzistavimą konkrečioje byloje ir jį pagrindžiant atitinkama teismų praktika, yra formuojama viešojo intereso samprata¹³⁴.

Monografijos autoriai teigia, kad šis teismo vaidmuo apibrėžti viešojo intereso sampratą yra ypatingai svarbus sveikoje demokratinėje valstybėje, nes suteikia piliečiams aiškumo apie viešąjį interesą po jau išspręstų bylų. Kadangi kiekviena byla baigiasi konkrečiu sprendimu, šiame viešojo intereso kontekste teismas savo sprendimu taip pat atlieka dvigubą funkciją:

- 1) atsakoma į klausimą ar tam tikras interesas turi būti laikomas viešuoju;
- 2) parodoma visuomenei, kurie interesai yra ginami ir saugomi kaip konkretus viešasis interesas¹³⁵.

Iš pirmo žvilgsnio tai labai patogus būdas išvengti didesnių sunkumų apibrėžiant viešąjį interesą. Visgi tai kelia grėsmę uzurpuoti viešojo intereso kategoriją teisėjų rankose. Tokiu atveju atsakymas į klausimą kas laikoma viešuoju interesu tampa vien tik teismo diskrecija. Taip apeinama diskusija, kuria konkrečia viešojo intereso samprata remtis, nes teismo sprendimas dėl intereso priskyrimo viešajam paskelbiamas autoritetingos institucijos. Šią grėsmę įžvelgė ir Konstitucinis Teismas, kuris aiškina, „jiems [t. y. teismams] priimant sprendimus paisytina reikalavimo dėl motyvuoto teismo sprendimo: „[...] tais atvejais, kai sprendimą, ar tam tikras interesas turi būti laikomas viešuoju ir ginamas bei saugomas kaip viešasis interesas, turi priimti bylą sprendžiantis teismas, būtina tai motyvuoti atitinkamame teismo akte. Priešingu atveju kiltų pagrįsta abejonė, kad tai, kas teismo yra ginama ir saugoma kaip viešasis interesas, iš tikrųjų yra ne viešasis, bet privatus tam tikro

---

¹³² KŪRIS, E. *Viešasis interesas: teisėkūra ir konstitucinė jurisprudencija*. Notariatas, 2012, p. 51.

¹³³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas byloje Nr. 35/03-11/06.

¹³⁴ GEČAITĖ, V. *Viešojo intereso samprata civiliniame procese*. Justitia. 2006, Nr. 2 (60), p. 71.

¹³⁵ BIELIŪNIENĖ, L., LATVELĖ, R., et. al. *Viešojo intereso atpažinimo <...>*, p. 11.

asmens interesas“¹³⁶. Iš šio nutarimo matoma, kad teismas kiekvienu atveju turi rasti pagrįstų motyvų interesą priskirti viešajam.

Šią funkciją atlieka Lietuvos teismų praktikoje egzistuojantys kriterijai. Atsižvelgiant į Monografijoje pateiktų bylų specifiką verta atkreipti dėmesį į Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje pateikiamus kriterijus, leidžiančius parodyti ir viešojo intereso turinį: „viešasis interesas, taikant Administracinių bylų teisenos įstatymą, paprastai turėtų būti suvokiamas kaip tai, kas objektyviai yra reikšminga, reikalinga, vertinga visuomenei ar jos daliai“¹³⁷. Dar detaliau pagrįsti viešojo intereso kriterijus bandoma Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. gegužės 20 d. administracinėje byloje Nr. A-822-608/2010 „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo jurisprudencijoje formuojama tokia pozicija, kad viešuoju interesu laikytinas ne bet koks teisėtas asmens ar grupės asmenų interesas, o tik toks, kuris atspindi ir išreiškia pamatines visuomenės vertybes, kurias įtvirtina, saugo ir gina Lietuvos Respublikos Konstitucija. Todėl kiekvienu atveju, kai kyla klausimas, ar tam tikras interesas laikytinas viešuoju, būtina nustatyti aplinkybę, kad, nepatenkinus tam tikro asmens ar grupės asmenų intereso, būtų pažeistos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos jos saugomos ir ginamos vertybės [...]. Atsižvelgus į tai, kad įstatymų leidėjas yra nepateikęs viešojo intereso sampratos, ir įvertinus, kad Konstitucinis Teismas viešąjį interesą supranta plačiai, bylą nagrinėjantiems administraciniams teismams suteikiama diskrecija nustatyti, ar interesas, į kurį kėsinamasi, pripažintinas viešuoju interesu“¹³⁸. Taip teismų praktikoje pabrėžiama, kad viešojo intereso sąvokos turinys nėra stabilus ir teismo nustatomas kiekvienu konkrečiu atveju, įvertinus reikšmingas bylos aplinkybes¹³⁹. Be kita ko teismams suteikta diskrecija, nesiremianti konkrečiais metodologiniais pagrindais atrandamais teisės teorijoje, veda prie skirtingo viešojo intereso supratimo.

Todėl išskirtina tai, jog teismas apibrėždamas viešąjį interesą konkrečioje byloje, imasi kūrybos, nes viešąjį interesą identifikuoja remdamasis abstrakčiais kriterijais ir nesant konkretaus norminio pagrindo. Taip teismo sprendimai tampa tarsi teisės šaltiniu aiškinant viešojo intereso turinį. Šias įžvalgas patvirtina 2010 m. lapkričio 5 d. Lietuvos Respublikos Prezidentūroje vykusioje diskusijoje „Viešojo intereso gynimas teismuose: subjektai ir jų įgaliojimų apimtis“ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pirmininko R. Piličiausko skaitytas pranešimas, kuriame teigiama, kad „neapibrėžtumas viešojo intereso srityje

---

¹³⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas, 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas.

¹³⁷ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletėnis. 2008 m. rugsėjis–gruodis, Nr. 16.

¹³⁸ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A⁸²²-608/2010.

¹³⁹ BIELIŪNIENĖ, L., LATVELĖ, R., *et. al.* *Viešojo intereso atpažinimo <...>*, p. 215

palieka teisėjui labai daug laisvės. Kiekvienas teisėjas turi tam tikrą vertybių sistemą, supratimą apie jas. Nebūtinai teisėjų nuomonės gali sutapti sprendžiant, kuris interesas yra svarbesnis ir kuris yra gintinas. Tai gali sąlygoti nevienodą teismų praktiką. Todėl jeigu būtų daugiau aiškumo ir tikslumo šiame reglamentavime, teismams būtų lengviau¹⁴⁰. Klimas ir Lankelis taip pat pastebi konfrontaciją tarp teismų sprendimų: „deja praktikoje neretai susiklosto situacijos, kai nacionaliniai teismai, nors ir vadovaudamiesi (teismų sprendimuose cituojant) precedentiniais Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išaiškinimais, susijusiais su viešojo intereso gynimu bei jose suformuluotomis teisės aiškinimo ir taikymo taisyklėmis, priima kardinaliai skirtingus sprendimus. Galima to priežastis – egzistuoja giluminės viešojo intereso suvokimo (interpretavimo) problemos“¹⁴¹.

Prieinama prie išvados, kad teismui siekiant vieną interesą priskirti prie viešojo, neužtenka motyvuoti vien tik ankstesniuose sprendimuose nustatytais kriterijais. Šiuo metu nesant vieningo teismo supratimo dėl viešojo intereso apibrėžimo reikia ir toliau ieškoti kitų metodologinių priemonių išspręsti šiai problemai.

2.1.2. Viešojo intereso apibrėžimas teisės teorijos pagrindu

Kaip alternatyva arba papildymas viešojo intereso apibrėžimą grįsti teismų praktika gali būti teorija¹⁴². Konkrečių metodologinių modelių kūrimas suteiktų papildomos argumentacijos teismams. Šiai pozicijai atstovauja J. Gumbio minėti teisės mokslo atstovai, pritariantys siekiui sukonkretinti viešojo intereso apibrėžimą pasitelkiant teisės teoriją. Apie tokią idėją daktaro disertacijoje rašo V. Malinauskas. Jo teigimu, diskutuojant dėl viešojo intereso apibrėžimo „svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad apibrėžiant viešąjį interesą neužtenka nurodyti kriterijus, kuriais remiantis viešasis interesas yra identifikuojamas. Nemažiau svarbu turėti pagrindimą, kodėl būtent šie kriterijai yra lemiami. Tokiam paaiškinimui reikalinga teorija“¹⁴³.

---

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos Prezidentūra. *Viešojo intereso gynimas teismuose: subjektai ir jų įgaliojimų apimtis* [interaktyvus, žiūrėta 2020 balandžio 12 d.]. Apskritojo stalo diskusija, 2011. Prieiga per internetą: <http://www.president.lt/lt/prezidento_veikla/spaudos_centras/video_galerija/2010-11-05_2233/videoshow.html>.

¹⁴¹ KLIMAS, E., LANKELIS, J. *Viešojo intereso nustatymas – objektyvieji kriterijai*. Jurisprudencija, 2014, t. 21 (1) p. 116.

¹⁴² Gr. theoria – gilesnė įžvalga.

¹⁴³ MALINAUSKAS, V. *Žmogaus teisės ir viešojo intereso <...>*, p. 75.

Šis siekis susiduria ir su sunkumais. Apibrėžto norminio pagrindo nebuvimas viešojo intereso atžvilgiu veda dalį teisės mokslo autorių prie minties, kad viešasis interesas yra ne tiek teisinė, kiek socialinė kategorija. Ši takoskyra ypač išryškėja E. Krivkos darbuose, kuriuose, pastebint viešo intereso kitimą tokiose gyvenimo aspektuose kaip ekonomika, politika, sociologija, kultūra atsiribojama nuo viešojo intereso supratimo kaip teisinės kategorijos¹⁴⁴. Tokia prielaida egzistuoja dėl plataus rato skirtingų interesų egzistavimo šiuolaikinėje visuomenėje. Kaip pastebi V. Malinauskas „jei teisę suvokiame ne tik kaip taisyklių rinkinį, bet tai pat, kaip teisinių standartų sistemą, apimančią tiek teisines normas, tiek principus, tiek visuomenės tikslus, tada galima pagrįstai teigti, kad viešasis interesas yra ne tik teisinė kategorija, bet viena iš svarbesnių teisinių kategorijų, turinčių esmines pasekmes visos teisinės sistemos funkcionavimui.“ Pritartina tam, kad norint identifikuoti tiek žmogaus teisių, tiek viešojo intereso atsiradimo pagrindus ir juos pagrįsti teismo sprendimuose reikia turėti tvirtesnę norminę bei teorinę pagrindą, pasitelkiant išimtinai teisines sąvokas.

Kitas sunkumas yra teigimas, kad viešojo intereso samprata yra dinamiška. U. Trumpulis, aprašydamas skirtingas viešojo intereso sampratas apibendrina, kad ir pats Konstitucinis Teismas linkęs pritarti šiam teiginiui¹⁴⁵. Dar radikaliau pasisako Klimas ir Lankelis, kurie išskiria, kad viešajam interesui esant kintančiai kategorijai jam apibrėžti galimybės nėra¹⁴⁶. Svarbu pabrėžti, kad pačio viešojo intereso kitimas teismų praktikoje nepaneigia būtinybės rasti daugiau pagrindų, siekiant apibrėžti šią kategoriją. Argi bet koks teismų nurodymas, kas yra viešas interesas, o kas ne, neduoda pagrindo teigti esant bendram suvokimui apie viešąjį interesą? Tai, kad egzistuoja skirtingi supratimai, nepaneigiama būtinybės rasti savarankišką kategoriją, kurios ribos būtų grindžiamos per teisines kategorijas, pvz.: teisės ir pareigos sąveikos¹⁴⁷.

Tuo labiau, kad kaip pastebi V. Malinauskas, patys straipsnių autoriai teigiantys viešojo intereso dinamiškumą, – pateikia konkrečius kriterijus, kurių pagrindu galima atskirti viešąjį interesą nuo kitų¹⁴⁸. Anot disertacijos autoriaus, kriterijų įvardijimas teisės mokslo atstovų darbuose, leidžiantys vieną reiškinių priskirti prie kito, numato ir galimybę pateikti

---

¹⁴⁴ KRIVKA, E. *Viešojo intereso gynimas Lietuvoje. teisinis reglamentavimas: pasiekimai ir problemos* [interaktyvus, žiūrėta 2020 kovo 22 d.]. Pranešimas mokslinėje praktinėje konferencijoje „Teisinių galimybių sprendžiant vartotojų ginčus Lietuvoje“. Vilnius: Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2008. Cituojama monografijoje: BIELIŪNIENĖ, L., LATVELĖ, R., et. al. *Viešojo intereso atpažinimo <...>*, p. 10.

¹⁴⁵ TRUMPULIS, U. *Viešojo intereso koncepcijų įvairovė ir jų vertinimas*. Socialinių mokslų studijos, 2010, Nr. 4 (8), p. 226.

¹⁴⁶ KLIMAS, E., LANKELIS, J. *Viešojo intereso nustatymas – objektyvieji kriterijai*, p. 121.

¹⁴⁷ MALINAUSKAS, V. *Žmogaus teisės ir viešojo intereso <...>*, p. 71.

¹⁴⁸ BIELIŪNIENĖ, L., LATVELĖ, R., et. al. *Viešojo intereso atpažinimo <...>*, p. 18.

viešojo intereso apibrėžimą¹⁴⁹. Prisiminkime Lietuvos Respublikos teismų pastangas įvardinti konkrečius kriterijus, pagrindžiant interesų priskirtinumą viešajam interesui. Teismas, atlikdamas šį „testą“, bet kuriuo atveju privalo turėti supratimą apie viešąjį interesą, kitais žodžiais tariant, naudoti tam tikrą viešojo intereso sampratą.

Taigi, nors ir egzistuoja iššūkių viešojo intereso apibrėžimą grįsti teorija, jis iš esmės padeda išpildyti kitų teisės mokslo atstovų ginamą poziciją, kad viešasis interesas yra apibrėžiamas teismų praktikoje, taip suteikdamas daugiau motyvų naudoti tam tikrus kriterijus teismų sprendimuose. Abi šios pozicijos viena kitą papildo, nes viešojo intereso apibrėžimas per teismų praktiką iš vienos pusės suteikia autoritetingą šaltinį, nurodantį visuomenei ir teisininkams, kurie interesai laikytini viešaisiais. Tuo tarpu mokslo atstovai, teigiantys, kad viešasis interesas turi būti apibrėžiamas per teoriją, siekia sustiprinti ir pagrįsti teismų sprendimuose naudojamą viešojo intereso kategoriją, pasitelkiant skirtingomis viešojo intereso sampratomis. Taip yra pagrindžiama viešojo intereso sampratų svarba. Šių sampratų pagrindu motyvuojami sprendimai ir pagrindžiamas vieno intereso prioritetas. Be kita ko, viešojo intereso apibrėžimas besiremiantis teorinėmis nuostatomis padeda išvengti teismų šališkumo. Todėl ypatingai didelis dėmesys turėtų būti skiriamas teoriniam viešojo intereso apibrėžimo būdui, o tai galima daryti pasitelkiant skirtingas viešojo intereso sampratas.

2.2. Viešojo intereso sampratos ir jų ribos

Šiame darbe bus naudojama V. Held siūloma viešojo interesų sampratų analizė, kadangi jos klasifikaciją yra perėmę nemažai autorių: Simm, McHarg, Feintuck, Trumpulis, Bieliūnienė¹⁵⁰. Prioritetas duodamas šiai klasifikacijai, nes kaip pastebi Monografijos autoriai, V. Held pateiktas požiūris į viešojo intereso sampratas būdamas pakankamai kompleksiškas tuo pačiu metu sugeba išlikti ir santykinai paprastas¹⁵¹.

Pati viešojo intereso sampratų analizė kaip minėta anksčiau buvo atlikta eilės autorių¹⁵². Visgi viešojo intereso apibrėžimo problematikos kontekste, pasitelkiamomis sampratomis siekiama identifikuoti viešąjį interesą ir pagrįsti jo prioretiškumą kitų interesų atžvilgiu. Tam padaryti išskiriamos trys pagrindinės viešojo intereso sampratos: vyraujančių interesų, bendrojo intereso, ir unitarinė samprata¹⁵³.

¹⁴⁹ MALINAUSKAS, V. *Žmogaus teisės ir viešojo intereso <...>*, p. 71.

¹⁵⁰ BIELIŪNIENĖ, L., LATVELĖ, R., *et. al. Viešojo intereso atpažinimo <...>*, p. 33.

¹⁵¹ *Ibid.*, p. 34.

¹⁵² Paminėtina: U. Trumpulis, J. Gumbis, A. McHarg, M. Feintuck, B. Bozeman

¹⁵³ MCHARG A. *Reconciling Human Rights and the Public Interest <...>*, p. 674.

2.2.1. Vyraujančiojo intereso samprata

Vyraujančio intereso teorija įvardina viešąjį interesą kaip tokį, kurį palaiko didžioji dalis visuomenės¹⁵⁴. Kaip galima matyti iš šio teiginio, vyraujančio intereso teorija iš pagrindų naudoja kiekybinius kriterijus, nustatydamą kur telkiasi sankaupa visuomenėje esančių individualių interesų¹⁵⁵. Kartu ši teorija išsiskiria savo siekiu atsisakyti vertinamojo pobūdžio kriterijų¹⁵⁶.

Taip pat ši teorija naudojasi subjektyviu asmens pasirinkimo vertingumu¹⁵⁷. Nėra kvestionuojama, ar atitinkamas asmens interesas įgyvendina tam tikrus kriterijus ar sąlygas. Kiekvieno žmogaus interesas savaime laikomas vertingas, taip paliekant asmeniui pačiam vertinti, kuriuos interesus susumavus bus gautas viešasis interesas. Paradoksalu, bet ši teorija remdamasi subjektyviu pasirinkimu, nekreipia dėmesio net ir į tai, jeigu egzistuočių objektyvūs reikalavimai žmonių interesams¹⁵⁸. Pavyzdžiui, reikalavimas, kad interesas neprieštaručių įstatymams negalioja, bet kartu jo egzistavimas šios teorijos atžvilgiu nesuteiktų interesui objektyvumo. Iš to seka, kad net jeigu ir būtų tam tikri kriterijai, teikiantys preferencijas vieniems interesams, šiuo atveju viešas interesas savarankiško turinio neturėtų, būtų suma vyraujančių interesų, kuriuos subjektyviai pasirenka žmonės¹⁵⁹.

Konkreči šios teorijos iliustracija yra įstatymų leidyba. Kaip jau minėta anksčiau, Seimas yra įpareigotas įtvirtinti viešąjį interesą per teisėkūros procesą. Lietuvos Respublikos piliečiai rinkdami atstovus į parlamentą, suteikia jiems įgaliojimus atlikti šiuos veiksmus. Atstovaujamojoje demokratijoje vykdoma įstatymų leidyba remiasi kvalifikuotos daugumos principu – suma balsų, kurie dominuoja. Kaip ir šios teorijos atžvilgiu ne visi visuomenės nariai balsavo už atitinkamus parlamento narius, kurių balsų dauguma priimami sprendimai. Tačiau tai neatleidžia šiuos žmones nuo atsakomybės laikytis įstatymo.

Todėl ši teorija susiduria su savo ribotumu, kuomet reikia derinti ir mažumos interesus. Aptariama vyraujančių interesų teorija viešuoju interesu laikoma tai, ką palaiko dauguma. Tokiu atveju mažumos atžvilgiu gali būti primetama daugumos valia, neatsižvelgiant į kitų grupių interesus. Daugumos interesų suma dažniausiai siejasi su naudos elementu. Šiuo

¹⁵⁴ TRUMPULIS, U. *Viešojo intereso koncepcijų įvairovė ir jų vertinimas*, p. 222.

¹⁵⁵ BIELIŪNIENĖ, L., LATVELĖ, R., et. al. *Viešojo intereso atpažinimo <...>*, p. 37.

¹⁵⁶ MALINAUSKAS, V. *Žmogaus teisės ir viešojo intereso <...>*, p. 85

¹⁵⁷ MCHARG A. *Reconciling Human Rights and the Public Interest <...>*, p. 674.

¹⁵⁸ MALINAUSKAS, V. *Žmogaus teisės ir viešojo intereso <...>*, p. 86.

¹⁵⁹ MCHARG A. *Reconciling Human Rights and the Public Interest <...>*, p. 675.

atžvilgiu egzistuoja glaudus ryšys su anksčiau šiame darbe aptarta utilitaristine teorija¹⁶⁰. Apibendrinant, matematiškai išvesto daugumos intereso įgyvendinimas dažnu atveju gali nesutapti su sveiku protu pagrindžiamu viešuoju interesu¹⁶¹.

Remiantis daugumos nuomone neišvengiama alternatyvių pasirinkimų problema. Vyraujančių interesų teorija akcentuodama subjektyvių interesų sumą visgi negali pateikti atsakymų tokiu atveju, kuomet yra keletas lygiaverčių pasirinkimų. Nepriskiriant objektyvių kriterijų šiai teorijai ši problema neišsprendžiama. Taip utilitarizmo kiekybinio tyrimo privalumas negali pateikti kokybinių vertinimų¹⁶². Papildomai, ne visi asmenys siekia, kad jų individualūs interesai būtų sumuojami ir išvedami į viešąjį interesą, kadangi tai gali prieštarauti su jų interesais¹⁶³. Kaip pavyzdį iliustruoti šiam atvejui galima pasitelkti nelegalų interesą turėti namą prie pat ežero kranto. Tokiems interesams tapus visuotiniams matyt dingtų ir pats asmens interesas turėti namą prie pat ežero kranto, nes būtų prarasti kiti intereso teikiami privalumai, tokie kaip privatumas ir tyla.

Taigi identifikuojant viešąjį interesą šios teorijos pagrindu susiduriama su sudėtingumu nustatyti, visgi kuris interesas yra dominuojantis, kuomet galima pasirinkti iš keleto alternatyvų. Taip siūlomas kokybinis neutralumas gali atvesti prie demokratijai, teisės viršenybei prieštaraujančių interesų įtvirtinimo¹⁶⁴. Kartu vienintelis kiekybinis kriterijus nesuteikia jokių kitų papildomų vidinių paskatų asmenims apriboti savo asmeninius interesus viešojo intereso atžvilgiu.

2.2.2. Bendrųjų interesų samprata

Bendrųjų interesų teorija viešąjį interesą tapatina su bendrais interesais, kurie priskiriami visai visuomenei¹⁶⁵. Iš pirmo žvilgsnio panaši į vyraujančio intereso sampratą, ši teorija į viešojo intereso kategoriją įtraukia kur kas platesnį ratą interesų. Nėra siekiama sumuoti interesų, įtraukiant tik skirtingų individų ar jų grupių interesus¹⁶⁶. Tuo tarpu bendrasis interesas tapatinamas su tuo, kas bendra visiems arba didžiajai daliai žmonių.

---

¹⁶⁰ *Ibid.*

¹⁶¹ TRUMPULIS, U. *Viešojo intereso koncepcijų įvairovė ir jų vertinimas*, p. 222.

¹⁶² SANDEL, M. *Justice: What's the Right Thing to Do?* Penguin Books Limited, 2010, p. 41.

¹⁶³ C. HOOD, C. *Administrative Analysis: An Introduction to Rules, Enforcement, and Organizations*. Brighton, Sussex: New York: Palgrave Macmillan, 1986. In MCHARG A. *Reconciling Human Rights and the Public Interest* <...>, p. 675.

¹⁶⁴ TRUMPULIS, U. *Viešojo intereso koncepcijų įvairovė ir jų vertinimas*, p. 223.

¹⁶⁵ MCHARG A. *Reconciling Human Rights and the Public Interest* <...>, p. 676.

¹⁶⁶ BIELIŪNIENĖ, L., LATVELĖ, R., et. al. *Viešojo intereso atpažinimo* <...>, p. 36.

Demokratinėje valstybėje egzistuojant daug skirtingų asmenų interesų reikia surasti bendravardiklį, leidžiantį išskirti, kurie interesai yra bendri. Šioje sampratoje egzistuoja objektyvus ir subjektyvus intereso elementai. Pastarasis įgyvendinamas per asmens laisvai pasirenkamus interesus, kurie skatina siekti atitinkamo tikslo¹⁶⁷. V. Held sukritikuoja šį pagrindą, nes vargu ar įmanoma rasti sutampančius visuomenėje tikslus¹⁶⁸. Tačiau subjektyvaus intereso elemento patenkinimui asmenys visada ras geriausių būdų, o toks intereso elementas gali būti laikomas objektyviuoju. Pavyzdžiui, asmenims reikalinga apsauga, ekonominė infrastruktūra, kultūrinė aplinka ir t.t., kad būtų galima siekti savo laisvai identifikuotų interesų, nesiejant jų su vertybiniu ar moraliniu pateisinimu¹⁶⁹.

Todėl asmeniui bendrieji interesai asocijuosis su tokių interesų tenkinimu, kurių jis pats individualiai nesugebėtų patenkinti¹⁷⁰. Be šių interesų patenkinimo neišeitų siekti kitų asmeninių tikslų. Reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad bendruoju interesu sukuriama nauda visuomenei gali būti naudojama skirtingais būdais¹⁷¹. Apibendrinant, asmenų subjektyvus interesus apima ir objektyvias tikslų realizavimo sąlygas, padedančias jų siekti skirtingais būdais.

Kaip pastebi B. Barry, bendrasis interesus gali būti kaip pagrindas apriboti atitinkamas asmens teises¹⁷². Visuotinio saugumo sumetimais, nusikaltėliai yra baudžiami. Kalbant konkrečiau, už teisės aktų pažeidimus jų laisvė gali būti apribota. Tokius sprendimus priima įstatymų leidžiamoji valdžia ir tokiu būdu suteikia objektyvias sąlygas kitiems visuomenės nariams siekti jų asmeninių tikslų. Nusikaltėlio laisvės apribojimas, jį įkalinus yra naudingas visiems, įskaitant ir nusikaltėlį, nes jam siekiant įgyvendinti kitus savo interesus be viešojo saugumo sistemos to nebūtų galima padaryti¹⁷³. Ši viešojo intereso ir asmeninio intereso konkurencija atskleidžia toliau darbe aptariamą faktą, kad jie nėra izoliuoti vienas kito atžvilgiu¹⁷⁴. Norint įgyvendinti atitinkamus interesus, kurie gali būti žmogaus teisėmis reikia ir bendros sistemos, kurią sukuria viešasis interesus¹⁷⁵.

Vidinę priežastį laikyti bendrojo intereso suteikia J. Rawls formuluojamas protingumo reikalavimas¹⁷⁶. Yra teisinga, kad visiems visuomenės nariams turi būti prieinamos

---

¹⁶⁷ MALINAUSKAS, V. *Žmogaus teisės ir viešojo intereso <...>*, p. 94.

¹⁶⁸ MCHARG A. *Reconciling Human Rights and the Public Interest <...>*, p. 676.

¹⁶⁹ TRUMPULIS, U. *Viešojo intereso koncepcijų įvairovė ir jų vertinimas*, p. 227.

¹⁷⁰ GUMBIS, J. *Public Interest: Problem of conceptualisation*, p. 9.

¹⁷¹ MCHARG A. *Reconciling Human Rights and the Public Interest <...>*, p. 677

¹⁷² *Ibid.*

¹⁷³ *Ibid.*

¹⁷⁴ MALINAUSKAS, V. *Žmogaus teisės ir viešojo intereso <...>*, p. 95.

¹⁷⁵ Žr. 3 dalį.

¹⁷⁶ RAWLS, J. *Pamatinės laisvės ir jų prioritetas*. In KIS, J. *Šiuolaikinė Politinė Filosofija*. Vilnius: Pradai, 1998, p. 196.

sąlygos, leidžiančios įgyvendinti jų asmeninius interesus. Priešingu atveju, daliai visuomenės neišeitų realizuotų jų norimų interesų. Taigi remiamasi vidiniu suvokimu, kad be tam tikrų interesų, negalės egzistuoti ir mano tikslai.

Ši teorija suteikia kokybinį kriterijų, identifikuojant viešąjį interesą. Jį galima įvardinti kaip objektyvų būtinumą – tuo, kas būtina visiems visuomenės nariams, norint jiems patenkinti asmeninius interesus. Tarkim, siekiant turėti elektrą namuose, gali būti tiesiami elektros tinklai per svetimus žmonių sklypus. Žemės naudojimas svetimuose sklypuose pateisinamas, jeigu reikalingas visam miestui. Matyt šis interesas nebūtų pateisinamas jeigu būtų siekiama apšviesti privatų aerodromą, kurį naudoja maža dalis mėgėjų. Kaip pagrindinę kritiką šiai teorijai reikia išskirti objektyvaus būtinumo kategoriją. Tokia prieiga gali būti apibūdinama labai plačiai, nes egzistuoja didelis ratas objektyvių sąlygų, galinčių padėti įgyvendinti subjektyvius asmenų tikslus¹⁷⁷. Galima atremti šią kritiką teigiant, kad aibė skirtingų būdų suteikti objektyvias sąlygas įgyvendinti savo asmeninius tikslus yra tik viešojo intereso realizavimo klausimas, kuris yra už jo identifikavimo ribų¹⁷⁸. Tarkim būdas atvesti elektros kabelius iki miesto nepakeičia bendro intereso turėti elektrą namuose. Iš kitos pusės, tai parodo svarbą, kad visuomenė turėtų siekti tam tikrų bendrų tikslų¹⁷⁹. Visgi visuomenėje egzistuoja ir tokie viešieji interesai, kurių būtinumą sunku pagrįsti daugumos atžvilgiu. Ši teorija gali paaiškinti instrumentinių interesų priskyrimą viešojo intereso kategorijai. Galų gale, šioje sampratoje viešasis interesas turi būti naudingas visoms šalims, suderinus skirtingų subjektų interesus ir jų pasiekimo sąlygų visumą.

2.2.3. Unitarinė samprata

Viešasis interesas šiuo atveju laikomas tokiu interesu, kuris viršija visus kitus individualius interesus¹⁸⁰. Pačioje sampratoje naudojamas žodis „unitarinė“ pagal lietuvių kalbos žodyną reiškia „sudarantis vieningą visumą“¹⁸¹. Priešingai negu anksčiau aptartos vyraujančių interesų ir bendrojo intereso sampratos, ši grindžia viešąjį interesą ne tuo, kas visuomenės narių siekiama, bet tuo, ko jie turėtų, arba tuo, kas iš tiesų jiems yra gerai¹⁸². Kai tuo tarpu ankstesnės teorijos neturi viešojo intereso turinio, kadangi jis nulemiamas viešojo intereso identifikavimo proceso, unitarinė samprata pateikia vertybinį turinį, kuris yra

¹⁷⁷ TRUMPULIS, U. *Viešojo intereso koncepcijų įvairovė ir jų vertinimas*, p. 228.

¹⁷⁸ MALINAUSKAS, V. *Žmogaus teisės ir viešojo intereso <...>*, p. 98.

¹⁷⁹ MCHARG A. *Reconciling Human Rights and the Public Interest <...>*, p. 678.

¹⁸⁰ *Ibid.*, p. 675.

¹⁸¹ Žr. Lietuvių kalbos žodynas: <http://www.lkz.lt/?zodis=unitarinis&lns=-1&les=-1&id=2701136000>

¹⁸² MCHARG A. *Reconciling Human Rights and the Public Interest <...>*, p. 675.

nepriklausomas nuo subjektyvinių individų preferencijų¹⁸³. U. Trumpulis pažymi, kad taip yra siūloma išvengti paties intereso dinamiškumo problemos, nes vertybės yra statiškos ir tvirtos¹⁸⁴. Taip viešasis interesas būdamas vertinamąja kategorija, suteikia išankstinį jos turinį, padedantį vertinantiems subjektams priimti pagrįstus sprendimus. Kartu šis turinys pagrindžia jo prioretiškumą kitų interesu atžvilgiu.

Iš esmės remiamasi prielaida, kad yra įmanoma suderinti tarpusavyje konkuruojančius visuomenėje esančius individų interesus¹⁸⁵. Šiam tikslui pasiekti pasitelkiami du būdai: sukuriant gausybę alternatyvių viešųjų interesų arba prioretizuojant vienus kitų atžvilgiu, grindžiant tai specifinėmis vertybėmis¹⁸⁶. Norint atlikti pastarąjį veiksma reikia apibrėžti, kurios vertybės yra būtinos visuomenės egzistavimui ir išlikimui. Vertybių identifikavimas yra priminis veiksmas¹⁸⁷. Šis procesas demokratinėje valstybėje gali būti sunkiai įgyvendinamas. Visgi galima teigti, kad pagrindinės vertybės, dėl kurių yra susitarusi visuomenė, yra įtvirtintos Konstitucijoje. Kaip žinia šių vertybių įgyvendinimas suteiktas Seimui, kuris atstovaujamosios demokratijos principu priima sprendimus savo rinkėjų interesu atžvilgiu.

Skirtumas tarp unitarinės ir bendrųjų interesų sampratos išryškėja tuo, kad pastarasis akcentuoja objektyvių sąlygų buvimą, o unitarinė samprata vertybes kaip pagrindą suteikti geriausią gyvenimą žmogui. Nors vertybe esame linkę laikyti tai, kas mums vertinga, ji kartu užaina už subjektyvaus tikslo siekimo ribų. Žmogus gali turėti interesą, kuris prieštarauja sveikam protui ir pamatinėms vertybėms kaip gyvybė, sveikata. Tokios vertybės, kurios pagerina mūsų gyvenimą, nepriklausomai egzistuoja nuo to, ar mes jas laikome vertingomis. Kai kurie autoriai šiam atvejui pasitelkia „gėrio“ sąvoką¹⁸⁸. Gėris turi potencialą pagerinti žmogaus gyvenimą, o tokiu atveju egzistuoja gero gyvenimo kriterijų sąrašas¹⁸⁹. V. Malinauskas išskiria galimybę tokiems gėriams priskirti saugumą, viešąją tvarką, švietimą, kultūrą. Atitinkamus sąrašus esame aptarę ir ankstesnėje darbo dalyje¹⁹⁰. Jau Aristotelio darbuose matoma gėrio siekiamybė atliekama per valstybės vaidmenį¹⁹¹. Todėl žmogui reikalinga tokia valstybė, kuri užtikrina bendrąją gerovę, saugodama pamatines žmogaus teises¹⁹².

---

¹⁸³ MALINAUSKAS, V. *Žmogaus teisės ir viešojo intereso <...>*, p. 106.

¹⁸⁴ TRUMPULIS, U. *Viešojo intereso koncepcijų įvairovė ir jų vertinimas*, p. 224.

¹⁸⁵ MCHARG A. *Reconciling Human Rights and the Public Interest <...>*, p. 675

¹⁸⁶ *Ibid.*

¹⁸⁷ FEINTUCK, M. *The Public Interest in Regulation*, p. 38.

¹⁸⁸ MALINAUSKAS, V. *Žmogaus teisės ir viešojo intereso <...>*, p. 107.

¹⁸⁹ SANDEL, M. *Justice: What's the Right Thing to Do?* p. 261.

¹⁹⁰ Žr. 1.3.1. poskyrį.

¹⁹¹ ARISTOTELIS. *Politika*, p. 7.

¹⁹² MALINAUSKAS, V. *Žmogaus teisės ir viešojo intereso <...>*, p. 112.

Nėra siekiama detaliau aptarti gėrių savaime, o parodoma pats faktas, jog egzistuoja ir tokia teorinė prieiga, pagrindžianti gero žmogaus gyvenimo kriterijų egzistavimo galimybę ir viešojo intereso sampratoje. Taigi viešasis interesas šioje sampratoje identifikuojamas, pasitelkiant moralinius normatyvinius kriterijus, referuojančius į gėrius, kurie padeda potencialiai pagerinti žmogaus gyvenimą. Tokią prieigą iš dalies atspindi anksčiau aptartus Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo iškeltus kriterijus¹⁹³.

Galima susidurti su dvejomis, kad ši samprata niekuo nesiskiria nuo bendrojo intereso sampratos. Visgi, ji yra kur kas platesnė, nes priešingai nei bendrojo intereso atžvilgiu gali pateisinti ir tokį gėrių egzistavimą, kuris iš esmės nėra reikalingas didelei daliai visuomenės, bet yra aiškus kokybiško gyvenimo garantas. Kaip pavyzdį galima pasitelkti kultūrinių renginių rėmimą valstybės mastu. Nors daugeliui sunkiai pateisinama pats faktas, jog kultūros renginiai remiami iš jų sumokėtų mokesčių, visgi tai suteikia žmogui gyvenimo kokybę. Taip unitarinė samprata peržengia faktinio naudingumo slenkstį ir įtraukia į viešąjį interesą kur kas platesnį ratą potencialiai žmogaus gyvenimą pagerinančių interesų. Kartu, atliekant šią funkciją išlaikomas balansas neversti kitų visuomenės narių rinktis tokį kokybišką gyvenimą¹⁹⁴. Taip vidinė paskata laikytis atitinkamai atpažinto viešojo intereso remiasi į prielaidą, kad identifikuotos bendros visuomenės vertybės remiasi į minimalius gero gyvenimo standartus kiekvienam žmogui. Pastebėtina, kad norint juos identifikuoti ir perteikti į normatyvinį pagrindą, reikia atpažinimo procese peržengti teisės ribas ir remtis bendresne etine ir politine teorija. Visgi, bendriausia prasme, viešasis interesas būtų apibrėžiamas kaip atpažintas ir visuomenės pripažintas gėris.

---

¹⁹³ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletėnis. 2008 m. rugsėjis–gruodis, Nr. 16.

¹⁹⁴ MALINAUSKAS, V. *Žmogaus teisės ir viešojo intereso <...>*, p. 114.

3. RIBŲ TARP ŽMOGAUS TEISIŲ IR VIEŠOJO INTERESO NUSTATYMO MODELIO PROBLEMATIKA

Norminiu lygmeniu viešasis interesas paliekamas apibrėžti įstatymų leidėjui. Atlikdamas šią funkciją, jis nurodo teisės saugomą ir ginamą viešąjį interesą. Kartu nustatoma, kokia tvarka įgaliotos institucijos (teismai) ar asmenys gali ginti viešąjį interesą teisme¹⁹⁵. Šių priemonių paskirtis paveikti viešąjį interesą pažeidusį asmenį ir atkurti buvusią padėtį, grąžinant galimybes kitiems visuomenės nariams naudotis buvusiomis galimybėmis, teikiamomis viešojo intereso¹⁹⁶. Vienas iš subjektų, saugantis ir ginantis viešąjį interesą, yra prokuroras. Jau Lietuvos Respublikos Konstitucijos 118 straipsnyje nustatyta, kad prokuroras įstatymo numatytais atvejais gina asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus¹⁹⁷. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 19 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad „prokurorai gina viešąjį interesą, kai nustato teisės akto pažeidimą, kuriuo pažeidžiamos asmens, visuomenės, valstybės teisės ir teisėti interesai, ir toks pažeidimas laikytinas viešojo intereso pažeidimu“¹⁹⁸.

Viešojo intereso gynyba priklauso valstybės pareigūnams. Natūralu, kad jiems ginant viešąjį interesą demokratinėje valstybėje susiduriame su tokiais ginčais, kuriuose sprendžiami klausimai dėl skirtingų interesų pusiausvyros. Toliau darbe bus nagrinėjamos priemonės, jų problematika ir alternatyvos, padedančios atrasti pusiausvyrą tarp žmogaus teisių ir viešojo intereso. Visos iš toliau pateiktų priemonių remiasi prielaida, kad pusiausvyra yra įtvirtinama teismo sprendimu.

3.1. Proporcingumo modelio kriterijai

Egzistuoja skirtingi būdai apibrėžti pusiausvyros tarp žmogaus teisių ir viešojo intereso nustatymo modeliui. Konstitucinis Teismas linkęs jį apibūdinti per proporcingumo principą, o teisės teoretikų darbuose randami tokie terminai kaip „naudos ir išlaidų svėrimas“¹⁹⁹ arba proporcingumo modelis²⁰⁰.

¹⁹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 22 d. nutarimas byloje Nr. 19/99.

¹⁹⁶ KRIVKA, E. *Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje*, p. 18.

¹⁹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

¹⁹⁸ Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994-10-19, Nr. 81-1514.

¹⁹⁹ COHEN-ELIYA M., PORAT I. *The Hidden Foreign Law Debate in Heller: The Proportionality Approach in American Constitutional Law*. San Diego Law Review, 2009, Vol. 46, p. 385–386.

²⁰⁰ BARAK, A. *Proportionality: Constitutional Rights and Their Limitations*. Cambridge University Press, 2012.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, sprendžiant bylas dėl žmogaus teisių ribojimo, yra pasitelkiami atitinkami kriterijai: „pagal Konstituciją riboti žmogaus teises ir laisves galima, jeigu yra laikomasi šių sąlygų: tai daroma įstatymu; ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė; laikomasi konstitucinio proporcingumo principo“²⁰¹. Pastarasis proporcingumo principas apibūdinamas kitame Konstitucinio Teismo nutarime, apibrėžiant, kad „įstatyme numatytos priemonės turi atitikti teisėtus ir visuomenei svarbius tikslus, kad šios priemonės turi būti būtinos minėtiems tikslams pasiekti ir neturi varžyti asmens teisių ir laisvių akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti“²⁰². Apibendrinant, proporcingumo principas yra kaip žmogaus teisių ir kitų konstitucinių vertybių derinimo priemonė²⁰³.

Iš Konstitucinio Teismo jurisprudencijos galima išskirti tokius pagrindinius kriterijus, kuriais remiantis sprendžiama dėl žmogaus teisių apribojimo:

- 1) įstatyminis ribojimo pagrindas;
- 2) ribojimo būtinumas demokratinėje visuomenėje;
- 3) ribojimu nepaneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė;
- 4) laikomasi proporcingumo principo:
  - a) teisėtas ir visuomeninis tikslas;
  - b) priemonės būtinumas;
  - c) priemonių ribotumas, *i.e.* neturi varžyti asmens teisių ir laisvių akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti.

Svarbu ir tai, kad šis proporcingumo principo taikymas stipriai įtakojamas EŽTT jurisprudencijos²⁰⁴. Kadangi pagal EŽTT praktiką, apibendrinus galima taip pat išskirti panašias žmogaus teisių ribojimą pagrindžiančias sąlygas:

- 1) ribojimų teisėtumas;
- 2) būtinai reikalinga demokratinei visuomenei²⁰⁵.

Tuo tarpu teisininkas A. Barak išskiria irgi labai panašius kriterijus savo fundamentaliame darbe, skirtame konkrečiai proporcingumo modelio analizei²⁰⁶. Jo darbe

---

²⁰¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas byloje Nr. 23/2000.

²⁰² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. lapkričio 17 d. nutarimas byloje Nr. 14/2011-35/2011.

²⁰³ BIELIŪNIENĖ, L., LATVELĖ, R., *et. al.* *Viešojo intereso atpažinimo <...>*, p. 103.

²⁰⁴ KARGAUDIENĖ, A. *Proporcingumo principas administracinėje teisėje (taikymo praktika Lietuvos teismuose)*. Jurisprudencija, 2005, t. 78(70), p. 32.

²⁰⁵ KRIVKA, E. *Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje*, p. 20.

²⁰⁶ BARAK, A. *Proportionality: Constitutional Rights and Their Limitations*, p. 3.

kriterijus galima vadinti tarsi subtestais, nes kiekvienas turi savarankišką esmę. Nurodomi tokie:

- 1) teisių apribojimo tikslo tinkamumo;
- 2) racionalaus ryšio tarp teisių apribojimų ir siekiamo tikslo;
- 3) priemonių būtinumo;
- 4) proporcingumo *stricto sensu*.

3.2. Proporciumo modelio subtestų apžvalga

Pasitelkus Konstitucinio Teismo, EŽTT praktiką bei A. Barak modelių kriterijus svarbu juos trumpai aptarti ir išskirti pagrindinius probleminius aspektus. Kadangi kriterijai pasižymi panašiais elementais, ir savo sąlyginiu naujumu, tolimesnei analizei yra pasirenkamas A Barak išskirto proporcingumo modelio testas. Be to Lietuvos teisės mokslų srityje A. Barak analizei nėra skirta išsamesnio dėmesio. Kaip minėta anksčiau, šis testas išskiriamas į dar keturis atskirus subtestus, kurie trumpai bus apžvelgti toliau, siekiant parodyti jų esmę ir kelis probleminius aspektus.

Tikslo tinkamumo subtestas visų pirma siejamas su klausimu, ar teisių apribojimas yra teisiškai įmanomas²⁰⁷. E. Krivka būtų linkęs tai sieti su apribojimų nustatymu įstatymuose, kuris „viešai paskelbiamas, o jo normos suformuluojamos pakankamai aiškiai“²⁰⁸. Reikia pažymėti tai, kad nėra siekiama šio kriterijaus sieti vien su atitikimu įstatymams, kadangi tik paties ribojimo įteisinimas norminiame teisės akte nėra pakankamas²⁰⁹. A. Barak išskiria papildomą reikalavimą šiam subtestui – tikslas remiasi demokratinėmis vertybėmis²¹⁰. Kaip žinia, Lietuvoje tokios vertybės yra įtvirtintos Konstitucijoje. Paradoksalu, bet būtent siekiant apriboti žmogaus teises yra referuojama į Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, tarp kurių lygiai taip pat yra ir žmogaus teisės. Kartu egzistuoja ir valstybės pareiga apsaugoti viešąjį interesą. Pripažįstamas siekis riboti teisę pagrindžiamas tuomet, kai siekiama apsaugoti kitų asmenų teises, kurios ir gali atspindėti viešąjį interesą. Pavyzdžiui, siekiant užtikrinti nacionalinį saugumą, gali būti ribojamos Konstitucijoje išdėstytos žmogaus teisės²¹¹. Tuo tarpu valstybė turi pozityvią pareigą užtikrinti šių

---

²⁰⁷ ALEXY, R. *Constitutional Rights and Proportionality*. Revus. Journal for Constitutional Theory and Philosophy of Law, no. 22, 2014, p. 67.

²⁰⁸ KRIVKA, E. *Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje*,

²⁰⁹ MALINAUSKAS, V. *Žmogaus teisės ir viešojo intereso <...>*, p. 200.

²¹⁰ BARAK, A. *Proportionality: Constitutional Rights and Their Limitations*, p. 245.

²¹¹ Pavyzdžiui, Konstitucijos 24 straipsnyje įtvirtinta asmens teisė į būsto neliečiamybę, 32 straipsnyje – teisė laisvai judėti, tame tarpe ir išvykti iš Lietuvos, 36 straipsnyje susirinkimų laisvė ir kitos teisės

žmogaus teisių įgyvendinimą. Lygiai taip pat šios teisės gali būti ribojamos įstatymais²¹². Taigi, jeigu teisės valstybės pareigai užtikrinti nacionalinį saugumą (kaip viešą interesą) ir pareigą užtikrinti žmogaus teisę (pvz. laisvai judėti) yra tapačiai svarbios, reiškia ribojimai gali būti pagrįsti.

Taip yra pastebimas pirmas probleminis aspektas, kuris parodo, jog nėra kriterijų, atskiriančių ribas tarp viešo intereso ir žmogaus teisių. Ši funkcija paliekama teismo diskrecijai. Šioje vietoje pravartu grįžti prie tripusės teisės schemas, kuri nurodo, jog viešojo intereso matymas kaip vienintelės aplinkybės, ribojančios žmogaus teises, nėra pakankamas, o pačių reikalavimų teisių plėtimas tuo pačiu metu apriboja kitų asmenų laisves²¹³. Duodamas konceptualus pagrindas suvokti, jog viešojo intereso apsauga yra ne išorinis žmogaus teisės apribojimas, o sąlyga egzistuoti žmogaus teisėms.

Šiai tikslo tinkamumo subtesto problemai spręsti A. Barak pasitelkia paskutinį kriterijų, kuris apibrėžiamas per tikslo neatidėliotinumą laipsnį²¹⁴. Visų pirma šis reikalavimas turi atsakyti į klausimą, ar neatidėliotinumą laipsnį reikia nustatyti konkrečiu atveju. Taip stengiamasi išvengti šio kriterijaus, nes dažnu atveju tikslo reikalavimas pats savaime yra pakankamas ir atskiro ribojimo neatidėliotinumą laipsnio nustatyti nereikia²¹⁵. Visgi, esant ribiniams atvejams, kuomet nėra aiški svarbesnė Konstitucijoje įtvirtinta vertybė, žiūrima ar žmogaus teisių ribojimo neatidėliotinumą yra fundamentaliai svarbus demokratinėje visuomenėje²¹⁶.

Žengiama į antrą subtestą, parodant racionalų ryšį tarp ribojimo ir siekiamo tikslo. Paprastai jį galima įvardinti kaip tokį reikalavimą, kad ribojamos teisės arba viešas interesas padėtų racionaliai įgyvendinti siekiamą tikslą²¹⁷. Taigi šiuo subtestu išskiriama tai, kad viešo intereso arba žmogaus teisių ribojimas atitinkamomis priemonėmis dar labiau padidina siekiamo tikslo realizavimo tikimybę. Suprantama, jog jei priemonių įgyvendinimas neprisidės prie tikslo įgyvendinimo, tokių priemonių naudojimas bus neproporcingas.

Teisių ribojimo būtinumo subtestas persidengia su anksčiau minėtais subtestais. Galima pažymėti tai, jog turi neegzistuoti jokių kitų būdų pasiekti norimą tikslą šiuo teisių

---

²¹² NEKROŠIUS, V. *Ar teisėtai paskelbtas karantinas?* [interaktyvus, žiūrėta 2020 balandžio 15 d.]. Teisė.pro, 2020. Prieiga per internetą: <<http://www.teise.pro/index.php/2020/03/20/v-nekrosius-ar-teisetai-paskelbtas-karantinas/>>.

²¹³ Žr. 1.2.4. poskyrį.

²¹⁴ BARAK, A. *Proportionality: Constitutional Rights and Their Limitations*, p. 251.

²¹⁵ *Ibid.*, p. 277.

²¹⁶ *Ibid.*, p. 280.

²¹⁷ *Ibid.*, p. 303.

apribojimu. Tam tikri teisės teoretikai šį subtęstą dėl anksčiau įvardintos priežasties linkę vadinti mažiau ribojančios alternatyvos testu²¹⁸.

Apibendrinant, iki šiol išskirti trys subtęstai turi ypatingą savybę – jie yra susiję su paties teisės akto, ribojančio žmogaus teisės arba viešą interesą analize, kuri teisės aktą vertina tik jo tikslo bei šio tikslo įgyvendinimui pasitelkiamų priemonių kontekste²¹⁹. Galima tai įvardinti kaip išorinį vertinimą. Tuo tarpu toliau aptariamas proporcingumo *stricto sensu* subtęstas teisės aktą vertina žmogaus teisės, kurią šis teisės aktas apriboja kontekste²²⁰. Taip atsižvelgiama į vidinį poveikį teisei arba viešajam interesui.

Proporcingumo *stricto sensu* subtęstas, trumpai tariant, yra santykio tarp naudos ir žalos testas²²¹. Dabar svarbu ne prielaidos lėmusios teisių ribojimo poreikį, bet šio ribojimo poveikis viešajam interesui ir žmogaus teisėms. Taip proporcingumas *stricto sensu* prasme yra aktualesnis šioje magistro darbo apimtyje. Ribojimo poveikis žmogaus teisei arba viešam interesui laikytina kaip vertinamojo pobūdžio dalis šiame subtęste²²². Tenka pasitelkti balansavimą tarp skirtingų elementų²²³.

Iliustruoti šiam subtęstui pasitelkiamas D. Grimm pavyzdys su nuosavybės teisės ir gyvybės apsauga „įsivaizduokime hipotetinį atvejį, kai įstatymas leidžia policijai šauti į asmenis (net ir mirtinai), jei tai yra vienintelė priemonė užkirsti kelią nusikaltėliui padaryti žalą nuosavybei. Nuosavybės teisė yra saugoma konstituciškai. Taigi, šia prasme, tikslas tinkamas. Pasirinkta priemonė yra racionali, nes padedama pasiekti tinkamą tikslą. Pagal pačią įstatymo nuostatą, ją galima taikyti tik tuo atveju, jei neegzistuoja kitų būdų apsaugoti nuosavybę, nedarant žalos žmogaus gyvybei. Taip įgyvendinamas būtinumo subtęstas. Tačiau, pusiausvyros nepavyktų pasiekti, nes privačios nuosavybės apsauga negali pateisinti žmogaus gyvybės atėmimo“²²⁴. Taip pat ir A. Barak analizuoja pateikta D. Grimm pavyzdį per balansavimo kategorijos plėtimą, kuris referuoja į socialinę svarbą vienas kito elementų atžvilgiu²²⁵. Kiekvieno elemento balansavimo svoris turi būti nustatytas per tai, kokia yra kiekvieno iš jų socialinė svarba atlikus apribojimą²²⁶.

---

²¹⁸ LEONAITĖ, E. *Proporcingumo principas Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013, p. 74.

²¹⁹ BARAK, A. *Proportionality: Constitutional Rights and Their Limitations*, p. 344.

²²⁰ *Ibid.*

²²¹ BARAK, A. *Proportionality: Constitutional Rights and Their Limitations*, p. 339.

²²² *Ibid.*, p. 343.

²²³ MALINAUSKAS, V. *Žmogaus teisės ir viešojo intereso <...>*, p. 207.

²²⁴ GRIMM, D. *Proportionality in Canadian and German Constitutional Jurisprudence*. University of Toronto Law Journal, 2007, p. 396.

²²⁵ BARAK, A. *Proportionality: Constitutional Rights and Their Limitations*, p. 345.

²²⁶ *Ibid.*, p. 349.

Susiduriame su proporcingumo subtesto problematika. Neužtenka remtis vien socialinės svarbos kategorija, reikia papildomų kriterijų. Proporcingumo modelio autorius pritaria, kad socialinės svarbos nustatymas yra problematiškas ir išskiria, kad balansuojamų elementų svarba yra išvedama iš „skirtingų politinių ir ekonominių ideologijų, iš kiekvienos šalies unikalios istorijos, iš politinės struktūros“²²⁷. Šis A. Barak pastebėjimas rezonuoja su anksčiau iškelta problematika viešąjį interesą apibrėžiant vien teismų praktikos pagalba arba subjektyviomis asmenų preferencijomis viešojo intereso atžvilgiu²²⁸. Iš D. Grimm pavyzdžio seka, jog yra privalu rasti metodą, pagrindžiantį balansuojamų elementų vertes. Šis žingsnis padėtų pasiekti didesnę proporcingumo subtesto skaidrumą ir racionalumą.

Galima daryti išvadą, kad taikomas proporcingumo modelis turi aiškią struktūrą ir žingsnius, pasireiškiančius subtestais. Pirmųjų trijų subtestų pagrindu analizuojama žmogaus teisė apribojimo tikslo socialinę svarbą. Paskutiniojo, proporcingumo *stricto sensu* subtesto atveju, analizuojama apribojamos teisės arba intereso socialinė svarba *per se*, įtaka tiek viešajam interesui, tiek žmogaus teisei po atitinkamo apribojimo. Visgi, net ir struktūriškai atsakant į proporcingumo modelio keliamus reikalavimus, susiduriame su sunkumu aiškiai apibrėžti ribas tarp žmogaus teisės ir viešojo intereso. Taip pat, siekiant racionaliai paaiškinti balansavimą proporcingumo subteste, naudojama socialinės svarbos kategorija gali būti per daug abstrakti. Tokie subtestai, sukuriantys proporcingumo modelį, suteikia jį taikančiam subjektui galimybes naudoti savo asmenines preferencijas.

3.3. Alternatyvos egzistuojančiam modeliui

Matoma, kad ir teismų taikomam proporcingumo modeliui trūksta aiškumo. Todėl verta trumpai apžvelgti papildomas priemones, galinčias padėti motyvuoti teismų sprendimus žmogaus teisių ir viešojo intereso nustatymo bylose.

Kadangi teismai nuolatos susidurs su aptarto pobūdžio ginčais, vertinamasis elementas išliks. Galima teigti, kad susiduriama su skirtinga teismų interpretacija viešojo intereso nustatymo bylose, kadangi nėra viešojo intereso norminio pagrindo. Teisiniame reguliavime egzistuojančių apibrėžimų užuomazgos yra per daug abstrakčios ir nesuteikiančios pakankamo turinio, nes nėra pačio viešojo intereso sąvokos²²⁹. Šiai

---

²²⁷ *Ibid*, p. 348.

²²⁸ Žr. 2.1.1. poskyrį.

²²⁹ Lietuvos Respublikos prokuratūra. Viešojo intereso gynimas [interaktyvi]. Prieiga per internetą <<https://www.prokuraturos.lt/lt/veiklos-sritys/viesojo-intereso-gynimas/58>>.

situacijai spręsti buvo imtasi priemonių. Jau 2006 m. Seime dalis jo narių teikė įstatymo projektą dėl viešojo intereso gynimo civiliniame ir administraciniame procese²³⁰. Įstatymo paskirtis nurodo, kad „šis įstatymas reglamentuoja prokurorų, valstybės ir savivaldybių institucijų, fizinių ir juridinių asmenų veiklą, inicijuojant civilinių ir administracinių bylų viešajam interesui ginti iškėlimą ir vedimą, prokurorų, valstybės ir savivaldybių institucijų vykdomo viešojo intereso gynimo civiliniame ir administraciniame procesuose koordinavimą“²³¹. Norminiame teisės akte buvo apibrėžti ir viešojo intereso gynimo principai²³². Visgi po metų šiam siūlymui buvo nepritarta²³³. Taip iki šiol nėra norminio teisės akto, kuris įtvirtintų universalią viešojo intereso sąvoką. Tačiau egzistuoja dalis teisės teoretikų, kurie viešojo intereso apibrėžimą bando pagrįsti per kriterijus.

Taip pat viešojo intereso ir žmogaus teisių bylų nustatymo problematiką lemia ne tik norminio pagrindo stoka. Trūksta gilesnės teisės sampratų analizės. Kaip išryškėjo ankstesniuose šio darbo skyriuose, teismų motyvų argumentavimui gali pasitarnauti ir platesnis teisės teorijos suvokimas. Dalis teisės teoretikų šį būdą perteikia per konkrečius kriterijus, siekdami struktūrizuoti procesą. Taip tam tikri reiškiniai gali būti priskirtini prie viešojo intereso kategorijos²³⁴. V. Malinauskas nurodo atitinkamus kriterijus per klausimo formą. Teigiama, kad tokia klausimų seka būtų sprendžiantiems subjektams gali reikšmingai padėti²³⁵. Nurodomi tokie klausimai:

- 1) Kokia yra plačiausia įmanoma žmogaus (konstitucinių) teisių generuojamų moralinių pareigų apimtis?
- 2) Ar svarbaus intereso, patenkančio į interesų saugomų žmogaus teisėmis sferą, realizavimo galimybių apribojimas laikytinas žmogaus teisės/laisvės apribojimu?
- 3) Ar egzistuoja teisiniai ir faktiniai pagrindai apriboti teisę?

---

²³⁰ Lietuvos Respublikos viešojo intereso gynimo civiliniame ir administraciniame procese įstatymo projektas Nr. XP-1963 (2006-12-22).

²³¹ *Ibid.*

²³² 1) įstatymų viršenybės; 2) objektyviai svarbių, reikšmingų bei naudingų visuomenei vertybių apsaugos ir gynimo nuo teisės pažeidimų; 3) viešojo intereso gynimo priemonių proporcingumo ginamoms vertybėms; 4) draudimo nesąžiningai inicijuoti viešojo intereso gynimo procedūras bei draudimo piktnaudžiauti materialiosiomis ir procesinėmis teisėmis; 5) prokurorų, valstybės ir savivaldybių institucijų vykdomos viešojo intereso gynimo veiklos nešališkumo, efektyvumo ir tinkamo koordinavimo; 6) kooperacijos – tinkamo tarnybinio bendradarbiavimo bei bendradarbiavimo su pareiškėjais – asmenimis, kurie patenka į ginamų asmenų ratą; 7) viešojo paskelbimo apie viešojo intereso gynimo bylų tais atvejais, kai siekiama apginti neapibrėžto asmenų skaičiaus interesus, nagrinėjimą; 8) valstybės paramos viešojo intereso gynimo visuomeninėms iniciatyvoms.

²³³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos viešojo intereso gynimo civiliniame ir administraciniame procese įstatymo projekto Nr. XP-1963. *Valstybės žinios*, 2007-11-29, Nr. 123-5042.

²³⁴ MALINAUSKAS, V. *Žmogaus teisės ir viešojo intereso <...>*, p. 71.

²³⁵ *Ibid.*, p. 252.

4) Ar teisės apribojimo apimtis tenkina teisingumo reikalavimus, paskirstant socialinių gėrių, sudarančių visuomenės bendrąjį gėrį, išsaugojimo našta?

Kaip matoma, skiriamas dėmesys moralinių pareigų generavimui, teisingumo reikalavimui. Taip pat keliamas pagrįstas klausimas dėl žmogaus teisės egzistavimo pagrindo. Šia prieiga bandoma pateikti kriterijus, kurie gali būti net kaip savarankiškas testas sprendžiant viešojo intereso ir žmogaus teisių nustatymo ginčus.

Kita priemonė spręsti ribų nustatymo problematiką gali būti orientuota į socialinių faktorių įtakojimą²³⁶. J. Gumbis, dar kartą pagrįsdamas problemą dėl teisėjų subjektyvumo sprendžiant viešojo intereso ir žmogaus teisių bylas, pažymi bendros šių kategorijų koncepcijos trūkumą. Kadangi sprendimus priima tik maža grupė asmenų (teisėjų), reikia orientotis į tai, kokiomis teorijomis remiantis jie priėmė ankstesnius savo sprendimus. Taip pat pravartu kreipti dėmesį į teisėjų socialinę aplinką ir įstaigas, kuriose valstybės tarnautojai įgauna išsilavinimą. Tokių socialinių faktorių įtakojimas gali gerinti teisėjų supratimą apie viešąjį interesą. Šios J. Gumbio išvalgos remiasi Amerikoje vyraujančios teisinio realizmo doktrinos postulatais.

Apibendrinant, papildomų priemonių įvardijimas nepakeis teismo vaidmens viešojo intereso ir žmogaus teisių nustatymo procese. Socialinių faktorių, norminio pagrindo įvedimas, ar naujų metodologinių prieigų paieška gali pagerinti teismo argumentaciją. Šio darbo kontekste išryškėjo, kad pastaroji prieiga gali būti taikoma sėkmingiausiai. Plačiai naudojamų teorinių koncepcijų identifikavimas ir analizavimas atskleidęs jų trūkumus skatina ieškoti ir papildyti jau egzistuojančius konceptus dar lietuvių darbuose neapartomis teorijomis. Kadangi viešojo intereso ir žmogaus teisių pusiausvyros identifikavimo klausimus ir toliau spręst teismai, yra svarbu teorines išvalgas pristatyti viešai ir taip didinti bendrą supratimą apie viešojo intereso ir žmogaus teisių santykio nustatymo problematiką Lietuvoje.

Galų gale, visi egzistuojantys modeliai privalo derinti viešus ir privačius asmenų interesus. Taip valstybė įgyvendins jai keliamą reikalavimą teisingumą taikyti visiems žmonėms, nesiremiant vien daugumos arba mažumos interesais.

---

²³⁶ GUMBIS, J. *Public Interest: Problem of conceptualisation*, p. 15.

IŠVADOS

1. Žmogaus teisių identifikavimo ribos gali būti nustatytos, pasitelkiant subjektinių teisių tipologiją, kuri nurodo fundamentalų sąryšį tarp žmogaus teisės (*stricto sensu*), pareigos ir laisvės. Nors savaimė suprantama teisių ir pareigų koreliacija, retai atkreipiamas dėmesys į tai, kad pareiga koreliuoja ne tik su reikalavimų teisėmis, bet ir laisvėmis. Remiantis šia prielaida atrandama, jog plečiant žmogaus teises vieniems subjektams yra apribojama kitų laisvė.
2. Žmogaus teisių ribų identifikavimui neužtenka vien norminių teisės aktų analizės. Apžvelgiant interesų, moralinio statuso ir valios teorijas, apibrėžtos žmogaus teisių ribos atskleidė teorijų trūkumus. Vertinama, kad interesų ir moralinio statuso teorijų naudojimas kartu suteikia galimybę išvengti daugiausiai kylančių problemų. Moralinio statuso teorija, pabrėždama kiekvieno žmogaus išskirtinumą, neleidžia žmogaus teisių aukoti daugumos naudai. Tuo tarpu intereso teorija žmogaus teisėms priskirti leidžia tik svarbius interesus.
3. Įvedant slenksčio testą, nurodoma, kad interesas turi generuoti ne tik teises, bet ir pagrįstas pareigas teisės subjektams. Taip išryškinamas teisių, kaip tripusės schemos, svarbumas. Ši schema yra apibrėžiama per reikalavimo teisės ir pareigos turėtojus bei iš atitinkamos teisės kylančio reikalavimo ir pareigos objektą. Eliminuojuant vieną iš šių tripusės schemos dalių, naujai iš interesų išvedamos teisės taptų deklaratyviomis, be turinio.
4. Norminiuose teisės aktuose nepateikus universalus viešojo intereso apibrėžimo, jo identifikavimas dažnu atveju priskiriamas teismo prerogatyvai. Atlikti šiai funkcijai teismas pasitelkia teismų praktikoje suformuotus kriterijus. Teismų praktikoje pasireiškiantis skirtingas kriterijų vertinimas parodo, kad viešojo intereso apibrėžimas negali būti paliktas vien tik teismo diskrecijai. Teismas yra įpareigotas motyvuoti savo sprendimus, kitu atveju gali kilti pagrįsta abejonė, kad tai, kas teismo yra ginama ir saugoma kaip viešasis interesas, iš tikrųjų yra ne viešasis, bet privatus tam tikro asmens interesas. Papildomi argumentai, motyvuojant teismo sprendimus, turi būti atrandami, analizuojant skirtingas viešojo intereso sampratų ribas ir jų prioretiškumą kitų interesų atžvilgiu.
5. Aptarus vyraujančio intereso, bendrųjų interesų ir unitarinę viešojo intereso sampratą išryškėjo, kad pastaroji gali geriausiai atsakyti į jai keliamus reikalavimus. Šioje sampratoje viešojo intereso ribos siejamos su vertybėmis, dėl kurių visuomenė yra susitarusi Konstitucijoje. Tuo tarpu vidinę paskatą laikyti apribojimų dėl viešojo intereso skatina tai,

kad skirtingose visuomenėse pripažįstamos vertybės kiekvienam žmogui suteikia minimalų gero gyvenimo standartą.

6. Viešojo intereso ir žmogaus teisių bylose pusiausvyrai nustatyti teismai naudoja šiuos kriterijus: ribojimo pagrindas įtvirtintas įstatyme; ribojimas būtinas demokratinėje visuomenėje; ribojimu nepaneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė; laikomasi proporcingumo principo. Atitinkamų kriterijų analizei buvo pasitelktas A. Barak aprašytas proporcingumo modelis, susidedantis iš keturių subtelių. Subtelių analizė parodė, jog vien tik teorinis kriterijų pagrindimas nėra pakankamas savaime išspręsti problemos, susijusios su plačia teisėjų diskrecija, vertinant viešojo intereso ir žmogaus teisių bylas. Dėl iškilusio teorinio nepakankamumo ieškota alternatyvų. Identifikuotos trys galimybės žengti toliau viešojo intereso ir žmogaus teisių pusiausvyros bylose: suteikti viešajam interesui norminį pagrindą; užsiimti socialinių faktorių įtakojimu ir galiausia ieškoti kitų teorinių modelių.
7. Viešojo intereso ir žmogaus teisių ribinius nustatymo klausimus ir toliau spręst teismai. Plačiai naudojamų teorinių koncepcijų identifikavimas ir analizavimas atskleidė jų trūkumus, todėl skatina ieškoti ir papildyti jau egzistuojančius konceptus dar lietuvių darbuose neapartomis teorijomis. Privalu darbo įžvalgas pristatyti viešai ir taip didinti bendrą supratimą apie viešojo intereso ir žmogaus teisių santykio nustatymo problematiką Lietuvoje. Praktikoje būtų naudinga, viešojo intereso ir žmogaus teisių nustatymo bylose atkreipti dėmesį į teisių, pareigų ir laisvių koreliaciją bei tripusę teisių schemą. Ši teorinė prieiga leidžia matyti, kad žmogaus teisių plėtra savaime gali riboti kitų visuomenės narių laisvę ir sukurti daugiau pareigų. Todėl viešojo intereso apsauga turi tarnauti ne atskirų individų, o visos visuomenės naudai.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Teisės norminiai aktai:

1.1. Nacionalinės teisės aktai:

- 1.1.1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
- 1.1.2. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie Tarptautinės Žmogaus Teisių Chartijos dokumentų. *Lietuvos aidas*, 1991-03-14, Nr. 52-0.
- 1.1.3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.
- 1.1.4. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994-10-19, Nr. 81-1514.
- 1.1.5. Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarimas dėl Karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo. *TAR*, 2020-03-14, Nr. 546.
- 1.1.6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos viešojo intereso gynimo civiliniame ir administraciniame procese įstatymo projekto Nr. XP-1963. *Valstybės žinios*, 2007-11-29, Nr. 123-5042.

1.2. Tarptautinės teisės aktai:

- 1.2.1. Europos Sąjungos sutarties ir sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. *Oficialus leidinys*, 2008, Nr. 115-1.
- 1.2.2. 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 68-2497.
- 1.2.3. 1950m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987.
- 1.2.4. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*, 2002-08-02, Nr. 77-3288.
- 1.2.5. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas. *Valstybės žinios*, 2002-08-02, Nr. 77-3290.

2. Specialioji literatūra:

- 2.1. ALEXY, R. *Constitutional Rights and Proportionality*. *Revus. Journal for Constitutional Theory and Philosophy of Law*, no. 22, 2014.
- 2.2. AUSTIN, J. *The Province of Jurisprudence Determined*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

- 2.3. BAUBLYS, L. *Teisės teorijos įvadas*, 4 skyrius. Vilnius: Leidykla MES, 2012.
- 2.4. BALTRIMIENĖ M. *Subjektinių teisių prigimties problema šiuolaikinėse teisinio pozityvizmo teorijose*. Vilnius: Problemos, 2017.
- 2.5. BARAK, A. *Judge in a Democracy*. Princeton University Press, 2006.
- 2.6. BARAK, A. *Proportionality: Constitutional Rights and Their Limitations*. Cambridge University Press, 2012.
- 2.7. COHEN-ELIYA M., PORAT I. *The Hidden Foreign Law Debate in Heller: The Proportionality Approach in American Constitutional Law*. San Diego Law Review, 2009, Vol. 46.
- 2.8. DRIUKAS, A.; VALANČIUS V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. I Tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
- 2.9. DWORKIN, R. *Rimtas požiūris į teises*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004.
- 2.10. FAGAN, A. *Human Rights* [interaktyvus]. United Kingdom: University of Essex, Internet Encyclopedia of Philosophy, 2005. Prieiga per internetą: <<https://www.iep.utm.edu/hum-rts/>>.
- 2.11. FEINTUCK, M. *The Public Interest in Regulation*. Oxford: New York: OUP Oxford, 2004.
- 2.12. FINNIS, J. *Prigimtinis įstatymas ir prigimtinės teisės*. Vilnius: Aidai, 2014.
- 2.13. GEČAITĖ, V. *Viešojo intereso samprata civiliniame procese*. Justitia. 2006, Nr. 2 (60).
- 2.14. GRIMM, D. *Proportionality in Canadian and German Constitutional Jurisprudence*. University of Toronto Law Journal, 2007.
- 2.15. GUMBIS, J. *Teisinis argumentavimas: realistinis požiūris*. Vilnius, 2018.
- 2.16. GUMBIS, J. *Public Interest: Problem of conceptualisation*. Socialiniai mokslai, 2006, Nr. 1 (51).
- 2.17. HABERMAS, J. *The Concept of Human Dignity and the Realistic Utopia of Human Rights*. In CORRADETTI, C. *Philosophical Dimensions of Human Rights*, p. 63–79. Germany: Springer Netherlands, 2012.
- 2.18. HART, H. L. A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997.
- 2.19. HOHFELD, W. N. *Some Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning*. New Haven: Yale University Press, 1919.

- 2.20. HOOD, C. *Administrative Analysis: An Introduction to Rules, Enforcement, and Organizations*. Brighton, Sussex: New York: Palgrave Macmillan, 1986.
In MCHARG A. *Reconciling Human Rights and the Public Interest* <...>.
- 2.21. KARGAUDIENĖ, A. *Proporcingumo principas administracinėje teisėje (taikymo praktika Lietuvos teismuose)*. Jurisprudencija, 2005, t. 78(70).
- 2.22. KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
- 2.23. KLIMAS, E., LANKELIS, J. *Viešojo intereso nustatymas – objektyvieji kriterijai*. Jurisprudencija, 2014, t. 21 (1).
- 2.24. KRAMER, M. H. *Rights Without Trimmings*. In KRAMER, M. H. et. al. *Debate over Rights Philosophical Enquiries*. Oxford: Oxford University Press, 1998.
- 2.25. KRIVKA, E. *Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje*. Vilnius: Jurisprudencija, 2007.
- 2.26. KŪRIS, E. *Grynoji teisės teorija, teisės sistema ir vertybės: normatyvizmo paradigmos iššūkis*. In Kelsen H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
- 2.27. KŪRIS, E. *Viešasis interesas: teisėkūra ir konstitucinė jurisprudencija*. Notariatas, 2012.
- 2.28. LEONAITĖ, E. *Proporcingumo principas Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013.
- 2.29. LYONS, D. *Rights, Claimants, and Beneficiaries*. *American Philosophical Quarterly* 6/3, 1969.
- 2.30. MATES, P., BARTON, M. *Public Versus Private Interest – Can the Boundaries Be Legally Defined?* In. Bělohávek A. et Rozehnalová N (eds): *CYIL – Czech Yearbook of International Law*, Huntington (New York, USA): Juris Publishing Inc., 2011, Vol. II.
- 2.31. MALINAUSKAS, V. *Žmogaus teisės ir viešojo intereso pusiausvyros užtikrinimo teoriniai bei metodologiniai aspektai: daktaro disertacija*. Socialinių mokslų sritis, teisė (01 S). Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2018.
- 2.32. MCHARG A. *Reconciling Human Rights and the Public Interest: Conceptual Problems and Doctrinal Uncertainty in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights*. *The Modern Law Review*. 1999.

- 2.33. NAGEL, T. *Personal Right and Public Space, in Concealment and Exposure and Other Essays*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- 2.34. NAVICKAS, A. *Prigimtinis įstatymas ir prigimtinės teisės: nuo Tomo Akviniečio iki Thomaso Hobbeso*. Vilnius: Problemos, 2005. Prieiga per internetą: <<http://www.vu.lt/leidyba/lt/component/k2/item/4090-prigimtinis-istatymas-irprigimtines-teises-nuo-tomo-akviniecio-iki-thomaso-hobbeso>>.
- 2.35. RAZ J. *Human Rights Without Foundations*. Oxford Legal Studies Research Paper No. 14/2007, 2007.
- 2.36. RAZ, J. *The Morality of Freedom*. Oxford: Clarendon Press, 1986, p.180-181.
- 2.37. RAWLS, J. Pamatinės laisvės ir jų prioritetas. In KIS, J. Šiuolaikinė Politinė Filosofija. Vilnius: Pradai, 1998.
- 2.38. SANDEL, M. *Justice: What's the Right Thing to Do?* Penguin Books Limited, 2010.
- 2.39. SIMM, K. *The Concepts of Common Good and Public Interest: From Plato to Biobanking*. United Kingdom: Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics 20, No. 4, 2011.
- 2.40. STEINER, H. *Working Rights*. In KRAMER, M. et. al. *Debate over Rights*. Oxford: Oxford University Press, 1998.
- 2.41. ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
- 2.42. TASIOULAS, J. *Towards a Philosophy of Human Rights*. London: Current Legal Problems No. 65, 2012.
- 2.43. TRUMPULIS, U. *Viešojo intereso koncepcijų įvairovė ir jų vertinimas*. Socialinių mokslų studijos, 2010, Nr. 4 (8).
- 2.44. TRUMPULIS, U. *Žmogaus individualūs interesai kaip viešojo intereso pagrindas*. Socialinių mokslų studijos, 2010.
- 2.45. VAIČAITIS, V. *Suvereniteto samprata ir 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012.
- 2.46. VAIČAITIS, V. *Teisės normatyvumas ir Konstitucinio Teismo kompetencija*. Teisė, ISSN 1392–1274, 2012.
- 2.47. VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000.
- 2.48. WACKS R. *Understanding Jurisprudence: An Introduction to Legal Theory*. Oxford University Press, 2012.
- 2.49. WENAR, L. *The Nature of Claim-Rights*. Ethics 123/2, 2013.

2.50. WHEELER, C. *The Public Interest Revisited – We Know It's Important but Do We Know What It Means* [interaktyvus]. Australia: Australian Institute of Administrative Law Forum No. 48, 2013. Prieiga per internetą: <<http://www.austlii.edu.au/au/journals/AIAdminLawF/2013/5.html>>.

3. Teismų praktika:

3.1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija:

- 3.1.1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas byloje Nr. 13/96.
- 3.1.2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 22 d. nutarimas byloje Nr. 19/99.
- 3.1.3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas byloje Nr. 18/99.
- 3.1.4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas byloje Nr. 23/2000.
- 3.1.5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas byloje Nr. 23/04.
- 3.1.6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas byloje Nr. 35/03-11/06.
- 3.1.7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. lapkričio 17 d. nutarimas byloje Nr. 14/2011-35/2011.
- 3.1.8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas byloje Nr. 8/2012.

3.2. Lietuvos Respublikos teismų praktika:

- 3.2.1. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis. 2008 m. rugsėjis–gruodis, Nr. 16.
- 3.2.2. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A822-608/2010.

4. Kita praktinė medžiaga:

- 4.1. Lietuvos Respublikos viešojo intereso gynimo civiliniame ir administraciniame procese įstatymo projektas Nr. XP-1963 (2006-12-22).
- 4.2. Lietuvos Respublikos Prezidentūra. Viešojo intereso gynimas teismuose: subjektai ir jų įgaliojimų apimtis [interaktyvus, žiūrėta 2020 balandžio 12]. Apskritojų stalo diskusija, 2011. Prieiga per internetą:

- <http://www.president.lt/lt/prezidento_veikla/spaudos_centras/video_galerija/2010-11-05_2233/videoshow.html>.
- 4.3. Lietuvos žmogaus teisių centras. Žmogaus teisių samprata [interaktyvus, žiūrėta 2020 balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <<https://manoteises.lt/enciklopedija/zmogaus-teisiu-samprata/>>.
- 4.4. SANDEL, M. Justice: What's The Right Thing To Do?, Episode No. 1, The moral side of murder, [interaktyvus, žiūrėta 2020 balandžio 10]. Prieiga per internetą: <<https://www.youtube.com/watch?v=kBdfcR-8hEY>>.
- 4.5. Iliustruotas leidinys. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko Dainiaus Žalimo įžangos žodis [interaktyvus, žiūrėta 2020 balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2018/12/zmogaus-teises.pdf>>.
- 4.6. NEKROŠIUS, V. Ar teisėtai paskelbtas karantinas? [interaktyvus, žiūrėta 2020 balandžio 15 d.]. Teisė.pro, 2020. Prieiga per internetą: <<http://www.teise.pro/index.php/2020/03/20/v-nekrosius-ar-teisetai-paskelbtas-karantinas/>>.
- 4.7. KRIVKA, E. Viešojo intereso gynimas Lietuvoje. teisinis reglamentavimas: pasiekimai ir problemos [interaktyvus, žiūrėta 2020 kovo 22 d.]. Pranešimas mokslinėje praktinėje konferencijoje „Teisinės galimybės sprendžiant vartotojų ginčus Lietuvoje“. Vilnius: Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2008. Cituojama monografijoje: BIELIŪNIENĖ, L., LATVELĖ, R., et. al. Viešojo intereso atpažinimo <...>.

SANTRAUKA

Šiame magistro darbe nagrinėjama žmogaus teisių ir viešojo intereso kaip savarankiškų kategorijų ribiniai atvejai. Taip pat dėmesys skiriamas viešojo intereso ir žmogaus teisių nustatymo problematikai, kuomet yra pasitelkiamas proporcingumo modelis. Pirmoje darbo dalyje atlikta žmogaus teisių konceptuali apžvalga pasitelkus subjektinių teisių tipologiją ir tripusę teisės schemą parodė, kad žmogaus teisių plėtimas turi tiesioginę įtaką kitų visuomenės narių laisvių sumažėjimui. Žmogaus teisių plėtimas turi remtis prielaida, kad ne visi žmogaus interesai gali vadintis žmogaus teise. Įvedant papildomą slenksčio testą galima atrasti didesnę aiškumą interesus priskiriant prie žmogaus teisių. Jeigu interesu sukuriama pareiga būtų neproporcingai apsunkinamas kitų žmonių gyvenimas, interesas neatitiktų vieno iš slenksčio testo kriterijų. Antroje darbo dalyje išskiriama, kad teismų nustatyti kriterijai leidžiantys vertinti viešąjį interesą ir nustatyti jo ribas yra nepakankami. Teismų sprendimų motyvaciją praturtina konkrečios viešojo intereso sampratos naudojimas. Unitarinė viešojo intereso samprata gali būti pravarti, nes orientuoja teismus atsižvelgti į visuomenėje pripažintas vertybes. Tokiu būdu viešo intereso apsauga tampa ne išoriniu žmogaus teisių apribojimo, o sąlyga egzistuoti žmogaus teisėms. Trečioje darbo dalyje pažymima, kad norint spręsti žmogaus teisių ir viešojo intereso problematiką galima orientuotis į tris kryptis: norminį viešojo intereso sąvokos apibrėžimą, socialinių faktorių įtakojimą visuomenėje ir papildomų metodologinių prieigų teisės teorijos srityje vystymą.

SUMMARY

The master 's thesis examines borderline cases of human rights and public interest as interrelated categories. Attention is paid to the issue of determining boundaries the public interest and human rights by using the proportionality model. The first part of the thesis contains conceptual review of human rights, which employs the typology of subjective rights as well as the tripartite legal scheme. It reveals that the expansion of human rights has a direct impact on the reduction of the freedoms of other members of society. Therefore, further development of human rights have to be based on the premise that not every human interest should be called a human right. Applying an additional threshold test could provide greater clarity in the process of declaring certain interests as human rights. In such cases when the obligation caused by the introduction of a certain interest as a human right poses a disproportionate burden on other people's lives, that interest would not pass the threshold test. The second part of the thesis indicates that the criteria established by the courts for assessing the public interest and determining its boundaries are insufficient. The quality of court decisions would be improved by citing specific concepts of public interest. The unitary concept of the public interest could be useful because it guides the courts to take into account the values recognized in society. Consequently, the protection of the public interest should not be seen as an external restriction on human rights, but as a condition for the very existence of human rights. The third part of the work is concluded with a finding that in order to address the issue of determining human rights and public interest, the future case law should pay more attention to three aspects: the definition of the public interest in legal act, the influence of social factors, and, finally, developing additional methodological approaches to legal theory.